

JÁSZKUNSAÉG

XIV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1968. DECEMBER

amcs
1994. máj. 28
Spolub

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata

Megjelenik negyedévenként
XIV. évfolyam, 4. szám
1968. december

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Cseksszámlaszám: egyéni elő-
fizetésnél 61 280, közületinél 61 066.

A szerkesztő bizottság elnöke:
S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:
Barna Gábor, Elek Lajos, Imre Lajos,
Mészáros Ferenc, Mchácsi Ottó, Simon Béla,
Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.
Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Virágh Iván

Index-szám: 25 910

—68. Szolnoki Nyomda, Szolnok
Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor.

T A R T A L O M :

<i>Csáki István: Lakáspolitikánkról, Szolnok megye lakáshelyzetéről</i>	— —	145
<i>Dr. Ungor Tibor: Ötven éve alakult a Kommunista Magyarországi Pártja</i>		151
<i>Bojti Imre: A karcagi termelőségkezelés 1959 óta elért fejlődése</i>	-- --	159
<i>Imre Lajos: A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége szolnoki könyvtárának maradványai</i>	— —	167
<i>Wesniczky Antal: Orosz dokumentum az első világháború magyar katonáiról</i>		173
<i>Dr. Csatkai Endre: Fasiszta rabságban Szolnok környékén, 1944. szeptember—október</i>	— — — — —	175
<i>Kovács Gyula: Az újitómozgalom néhány kémiai vonatkozású eredménye Szolnok megye középiskoláiban</i>	—	184
<i>Dr. Galgóczi József: Takarmánynövények termesztése és a talajerő növelésének fontossága a Jászságban</i>	— —	188
<i>Dr. Rónai András: Földtani kutatómunkák Szolnok térségében</i>	— — —	192

A címlapon és a 183. oldalon: Ámos Imre mártírhalált halt festőművész 1944. nyarán Szolnokon készült rajzai.

Lakáspolitikánkról, Szolnok megye lakáshelyzetéről

Egy ország gazdasági fejlettségének, a lakosság anyagi és kulturális helyzetének fontos fokmérője a lakásellátottság és lakáskultúra. A felszabadulás előtti időkből ilyen szempontból is gyenge örökség maradt a népi hatalomra. Az úri Magyarország lakásállománya a gyengén fejlett európai országok között is elmaradott helyzetben volt. A nagy társadalmi igazságtalanság – és ellentét – nemcsak a jövedelmek különbségében, a munkanélküliségben, műveltségbeli elmaradottságban jutott kifejezésre, hanem abban is, ami a tornyos kastélyok és cselédházak, a tőkés paloták és városi nyomorgyedek, falusi, tanyasi viskók mögött húzódott meg.

A tőkés és feudális uralkodó osztálynak nem volt – nem is lehetett – a lakosság széles rétegeit érintő lakásfejlesztési programja. Lakáspolitikájuk – ha egyáltalán lehet ilyenről beszélni – a kizsákmányolás szolgálatában állt. A városok épülő bércaszárnyái nem szociális, hanem haszonszerző célokat szolgáltak. Egyes feszült időszakokban folytatott – jótékonyági jellegű – lakásépítő akciók nem a lakáskérdés megoldását, hanem a nyomor enyhítését, a társadalmi feszültség levezetését szolgálták, de mindenképpen az elmaradottságot konzerválták. Kinek is lehetett volna akkor gondja és programja az ország lakásállományának fejlesztése, e nagy társadalmi kérdés megoldása?

A felszabadulás e kérdésben is új helyzetet teremtett. A lakásállomány fejlesztéséért folytatott küzdelem egyidős a szocialista építés nagy munkájával, s noha a kezdeti helyreállítási akció és a mai átfogó lakásfejlesztési program között nagy különbség van, pártunk, kormányunk lakásfejlesztési tevékenysége folyamatos és sikert hozó. A legutóbbi tíz esztendőben előtérbe került ez a munka, s szinte nem fordul elő nagyobb tanácskozás – legyen az pártkongresszus, parlamenti ülés, gazdasági értekezlet – ahol a lakásprogramról ne esne szó.

A lakásfejlesztés 1960 óta átfogó – 15 évre szóló – program keretében történik. E program 15 év alatt 1 millió lakás megépítését irányozta elő. Most már túl vagyunk a „félidőn” s bizonyosra vehető, hogy 1970-ig 600 ezer lakás megépül hazánkban. A negyedik ötéves terv idejére hátra van még 400 ezer új lakás megépítésének feladata. Ha az erőfeszítés fokozódik – és kell, hogy fokozódjon – a program teljesül, s keretében 15 év alatt – az ország lakosságának mintegy 40 százaléka új hajlékba költözik. Ilyen programot csak szocialista építés keretében lehetséges megvalósítani, s amikor körülményeink lelkesítő változásait összegezzük, ezt semmiképpen sem szabad számitáson kívül hagyni.

I.

Értelmezés szerint a lakáspolitikát tárgykörébe tartozik mindaz, amivel – a párt általános politikájára alapozva – a lakásállomány számszerű fejlesztését, a meglévő állomány fenntartását és korszerűsítését, a telekellátást, lakáselosztást szocialista

társadalmunk alapeszméinek megfelelően kívánjuk megoldani. Ezt alapul véve egyértelműen leszögezhetjük: lakáspolitikáról – mint átfogó, a lakosság érdekeiből kiinduló és azt szolgáló tevékenységről – csak szocialista viszonyok között beszélhetünk. Nem téveszthet meg bennünket az sem, hogy a fejlett tőkés országokban uralkodó, a határlomban egymást váltó burzsoá pártok lakásépítési programokat adnak, sőt maga a burzsoá állam is folytat lakásépítést. Ezek a programok – és akciók – tőkés vállalkozások. Nem komplex – és főleg nem a széles néprétegek érdekeit szem előtt tartó programról van abban szó. A szocialista állam lakáspolitikája és a burzsoá programok merőben eltérőek és ellentétes érdekeket szolgálók. Az egészben meghatározó, hogy kinek az államáról van szó. kinek a tulajdonát képezik a termelőeszközök.

A szocialista államban a lakáspolitikai – építés és minden velejáró – nem haszon-szerző vállalkozás. Ellenkezőleg: az állam költségvetésében e célra évről évre óriási összegek kerülnek előirányzásra és felhasználásra.

Pártunk, társadalmunk lakáspolitikájának – szocialista építésünk időszakán belül – megvan a maga fejlődéstörténete. Közvetlenül a felszabadulás után célul azt lehetett kitűzni, hogy a háborús pusztítást állítsuk helyre, noha – főleg falusi területeken – szerény új építési program bontakozott ki.

A háború – a bombázások és utóvédharcok – a lakásállomány 18 százalékát pusztította el. A megmaradt épületek is – főleg a fővárosban – erősen megrongálódtak. Csak a helyreállítás után bontakozhatott ki szélesebben az építés. A helyreállítás után az ország lakásállománya mintegy 2,4 millió volt, s hogy mennyire fejletlen lakásviszonyok uralkodtak a régi Magyarországon mutatja, hogy 3 és több szobás nem érte el a lakásállomány 6 százalékát, 2 szobás volt 24,4 százalék, 1 szobakonyhás – vagy csak 1 helyiségből álló – az összes lakásnak 69,7 százaléka. Ez volt a kiinduló helyzet. S vajon számolhatjuk-e minden mérlegelésünkönél, hogy 1949-től 1967-ig bezárólag országunk területén több mint 1 millió lakás megépült? És az újonnan épültek egyre korszerűbbek – építési mód és felszerelés szempontjából egyaránt – szépek, kényelmesek, tartósak. A paneles építési megoldás – és most már egyre szaporodó házigyári szerelés – meggyorsítja az építést, s bizonyosak lehetünk benne, hogy nem hosszú időn belül olcsóbbá is teszi azt.

A lakáspolitikának van egy sajátossága. Amíg a népgazdaság termelőerőiben az állóalapok szinte teljes egészében szocialista tulajdon – állami vagy kollektív – képeznek, addig a lakások túlnyomó része – mint személyes szükségletet szolgáló – a lakosság tulajdonában van. Állami tulajdon képzése és növelése a lakásállományban – a nem nagy részt képviselő állami tulajdonbavételen túl – kizárólag új építés útján történik. De amíg a termelés állóalapjaiban a szocialista tulajdon növelése a fejlesztés meghatározója, addig a lakásállomány fejlesztésében ez irányában kisebb részt képvisel. Ki kellett dolgozni annak programját, hogy az állam saját fejlesztési alapjaiból megvalósítható lakásfejlesztéssel együtt segítséget adjon kollektíváknak, társulóknak és egyéneknek, hogy azok anyagi eszközeit kiegészítve saját érdekükben részt vállaljanak az ország lakásfejlesztési programjából. A kollektívák és egyének lakásépítő tevékenységében az állami támogatásnak csak egy része a hitel. További nem kis része van ennek az építőanyagtermelés állami támogatásában, a hitelvisszafizetési és adózási kedvezményben.

Szocialista államunk lakáspolitikája tehát sok elemből tevődik össze. Lényeges, hogy benne az egész társadalom, a legszélesebb dolgozó rétegek akarata, vágya és érdeke testesül meg.

A lakáspolitikai, a lakásfejlesztés keretében olyan sajátos és összehangolt tevékenység alakult ki az állam és a lakosság között, amihez hasonlóra történelmünkben még nem volt példa. Valóságos össznépi erőfeszítés bontakozott ki, s nem vitás, hogy

ennek fokozása eredményezi végső soron e nagy társadalmi probléma – a lakáshelyzet – megoldását.

A lakáspolitikában nemcsak számszerű eredmények születtek, de felhalmozódott egy sor tapasztalat. Ezek a tapasztalatok arra utalnak, hogy lakáspolitikánk lépést tartott ugyan a fejlődéssel, most mégis időszerű annak további tökéletesítése, korszerűsítése. Ma még nem állíthatjuk egyértelműen, hogy építés, korszerűsítés, telek- és lakásgazdálkodás, lakásfenntartási hozzájárulás és bérleti díj teljesen komplett, összehangolt. Ezt nem a gazdaságirányítás új rendszerére való áttérés veti fel. Lakáspolitikánk kompletté tétele és korszerűsítése mindenképpen időszerűnek tűnik, hiszen az alapintézkedések egy része szocialista építésünk kezdeti időszejében született, amikor a mennyiség növelése mindennél fontosabb, amikor a felszereltség a mainál lényegesen alacsonyabb volt. Lakáspolitikánk fejlesztésének kiindulója szocialista államunk alapvonása; a lakosság életkörülményeinek rendszeres javítása. Cél pedig az, hogy a fejlesztés ütemét gyorsítsuk meg. Ez szintén bonyolult feladat, s nagyon gondosan kell kimunkálni ahhoz, hogy valóban – és lényegesen – meggyorsítsa a fejlődés ütemét. A megoldás kimunkálása széles területen folyik.

II.

Hazánk aránylag kis területén is nagy eltérések voltak a felszabadulás előtti időszakban a fejlettség színvonalában és ennek következményeként a lakáshelyzetben is. Megyénk ilyen területen is messze az átlag alatt szerepelt. Ebben a társadalmi, gazdasági viszonyokon – nagybirtok magas aránya, ipari fejletlenség – túl az is szerepet játszott, hogy itt az Alföldön építkezésre az agyagon kívül semmi más nem állt rendelkezésre. A szegény embereknek ez volt egyedüli építőanyag, tetőfedésre pedig a nád, szalma, s csak jobb esetben a cserép. A kő, a beton, a téglá, a pala – és más tartósabb fedőanyagok – még a városokban is a módosabbak privilégiuma volt. Az építőanyag és építési mód meghatározta az építmények állagát és élettartamát. Nem véletlen, hogy a városi peremkerületek, a falvak, tanyák képe mindig az avasra, a pusztulóra emlékeztetett, a piros-cserpes ház és tanya a szegény emberek álomvilága volt. Megyénkben a templomokon, a modernebb városi épületeken, közlekedési és ipari létesítményeken túl alig van évszázados vagy annál idősebb épület. Az enyészet az épületekben itt gyorsabb volt, mint hegyvidéken vagy hegyközélenben.

Az építőanyag és építési mód az épületnagyságot is behatárolta. 1960-ban – amikor már 15 év építési eredményét is mögöttünk tudhattuk – a megye 118 237 lakóépületében 129 375 lakás – vagyis 100 lakóépületben mindössze 109 lakás – volt.

A többlakásos lakóépületek jórészt a városokban helyezkedtek el, a községeket, településeket szinte kizárólag az egyedülálló, földszintes, közművek nélküli építkezés jellemezte. A felszabadulás előtt a települések – városok és községek – 51 százaléka volt villamoshálózatba bekapcsolva, vízvezeték a város központjában volt, csatorna pedig csak Szolnokon – ami főleg a megyei és városi középületeket szolgálta ki.

Az 1960-as felmérés a megyei vezetés elé tárta a lakáshelyzet eléggé lesújtó képét. A lakásállomány 36,4 százaléka volt olyan építményben, amely szilárd alapzatra – kő, beton, téglá – épült, 63,5 százaléka pedig alap nélkül, vályogból, döngölt agyagból készült. Ezek az épületek állandóan ki vannak téve a csapadék kedvezőtlen hatásának, s az évi építkezések tekintélyes részét ezek pótlása teszi ki. Igaz, hogy a megsemmisült lakások helyett már korszerűbbek épülnek – a tanyák helyett bent a városokban és községekben –, mégis olyan teher ez a megye lakásfejlesztésének programjában, ami nagy költséget igényel lakás-szaporulat nélkül. Szinte jellemző az 1966-os esztendő számszerű adata, amikor 2377 új lakás épült meg a megye területén, de 1236 a régiből megsemmisült. Ebből mindössze 36 volt városfejlesztési szanalás, a

többi avulás és elemi kár következménye. Járvá a községeket derűs hangulatot keltenek a szép és modern új családi házak, de a gond egy része marad; lassú az állományzaporulat, lassú az igények kielégítése.

A városokban – de különösen Szolnokon – az átlagosnál is nagyobb gondot jelent az iparosítással járó és növekvő lakásgond megoldása úgy, hogy közben a város képe is változzon. Településcink – köztük még a megyeszékhely is – spontánul épült a felzabradulás előtt, jellegtelenül és korszerűtlenül. Sem kommunális ellátást, sem korszerű közlekedési viszonyokat nem lehet teremteni komolyabb városrendezések nélkül. Ennek következményeivel és anyagi terheikkel a fejlesztés során számolni kell.

Az 1960-as felmérés alapján elkészített megyei lakásfejlesztési programban azzal számoltunk – az azóta eltelt időszak ezt igazolta is –, hogy az állami és szövetkezeti lakásépítésnek mintegy háromszorosát teszi ki a társas, állami kölcsönrel és teljesen magánerejű épülő lakások száma. 15 évre nem elősorban a számszerűséget, inkább azokat az alapelveket igyekeztünk kialakítani, amelyekkel a jelentkező építési igényt és lehetőséget összhangba hozva, évről évre növekvő fejlődési ütemet tudunk elérni, úgy, hogy a lakás-szám növekedés és korszerűsítés egyaránt haladjon előre:

– A városokban elindítjuk azt a folyamatot, ami ezeket a településeket kiemeli az elmaradottságból, megteremti a közműellátás és közlekedésfejlesztés alapfeltételeit, kialakítja a város jellegzetes arculatát.

– A nagyobb községekben olyan településfejlődés induljon el, amire a további évek községfejlesztése ráépülhet.

– Építőanyagban, lakásfelszerelési cikkekben jobb ellátást biztosítunk, hogy a lakosság anyagi erejét felhasználhassa, a lakásépítés nemcsak vágy, igény, hanem – mind szélesebben – lehetőséggé váljon.

– Külön sajátos gond Szolnok megyében a tanyavilág jövője és sorsa. 1960-ban a megye lakosságának mintegy 20 százaléka élt tanyai területen. Az itt élő lakosság anyagi helyzete a szövetkezeti gazdálkodással lényegesen megjavult, de a kultúra nyújtotta lehetőségeknek csak töredéke jut hozzá. Nem lehet konzerválni ezt a helyzetet. Nem lehet – nem szabad – arra gondolni, hogy a tanyai lakosság hosszú időn keresztül marad a régi körülmények között. A fiatalok többsége máris bekapcsolódott a községek és városok életébe. Az idős és középkorú emberek is a nagyobb települések felé orientálódnak. A folyamatot azonban nem lehet sürgetni, erőszakolni. Ennek bizonyos termelési kihatása is lenne. De visszatartani, mesterségesen fékezni nem szabad. Terveinkben ez úgy szerepel, hogy fokozatosan, a termeléssel és építkezési lehetőséggel összhangban, de támogatni kell a beköltözést, s a községek települési terveiben ennek lehetőségét biztosítani kell. A tanyavilág, a tanyai élet a mi életünkől elmaradt társadalmi viszonyokhoz kötődik, az szülte, az tartotta fenn. A szocialista társadalom ezeknek a dolgozó embereknek is kell, hogy nyújtsa mindazt, amit állampolgáraink ellátásában, kultúrában már nyújtani tud.

Mint zajló folyamattal számolunk terveinkben ezzel a ténnyel, s hozzá bizonyos feltételeket a községek terveiben biztosítani kell.

Korai lenne azt állítani, hogy ezek az elképzelések – és a többi kialakított alapelvek – már maradék nélkül érvényesülnek. Az viszont tény, hogy a megye 7 városában szélesebben bontakozott ki az építőtevékenység. Szolnokon kezd kialakulni a városközpont képe, Jászberényben, Karcagon, Törökszentmiklóson, Mezőtúron is elkezdődött ez a folyamat, Kisújszálláson és Túrkevéen a következő ötéves tervben ki fog bontakozni. A nagyközségek közül Kunszentmárton és Tiszafüred fejlődése indult ilyen irányban meg, Martfű községé folytatódott, s a negyedik ötéves terv időszakában számolunk a 8–10 ezer lakosú községeinkben is ilyen fejlődési irány kialakulásával.

Ami a lakásépítést illeti, figyelemre méltó, hogy 1961 és 1967 között 16 602 lakás épült meg a megyében, közte több mint 12 ezer az állam által kölcsönrel támogatott társas és családi ház. A számszerűséget rontja a 3 belvizes esztendő fokozott elemi károsulása, de még így is jellemző a gyorsulás, az előzőeknél nagyobb szaporulat.

A lakásépítés terén most jelentkezik egy sor új és kedvező tényező. Ilyenek:

- A Szolnokon megépült könnyűpanel üzemből az állami, szövetkezeti és többszintes társasházépítési igényt 1969 második felétől ki tudjuk elégíteni, sőt kedvező lesz, ha az igény növekszik. Az építés szinte szerelő jellegűvé válik. 10 szintes épületeket az eddiginél lényegesen rövidebb idő alatt fel lehet építeni.

- Folynak a kísérletek a VBM Vasbetonipari Művek szolnoki új üzemében családi házak előregyártása céljából. Ha ez sikerrel jár, lényegesen gyorsítható lesz a családi ház építése is.

- Nagyobb költségelőirányzattal számolhatunk a közművesítés szélesebb fejlesztése céljából, különösen a nagyobb városokban.

- Átfogó ivóvízellátási program készül, amely fokozatosan lehetővé teszi az épülő lakások vízhálózattal való ellátását községekben is.

- A Szolnokon megépült Épütelemgyár nagy szériában gyártja a 300 mm-es átmérőjű betoncsövet, ami a községek csatornahálózat fejlesztéséhez hosszabb időre megfelel.

- Új lehetőség nyílt a lakások fűtőenergia ellátásának fejlesztésére. Megyénk az ország feltárt földgázkincsének közel egytizedét szolgáltatja. A fővezeték megépült és 4 város - Szolnok, Törökszentmiklós, Kisújszállás, Karcag - bekapcsolódott a hálózatba. A folyó feltárások eredményeitől függően lesz lehetőség további hálózatbővítésre. Emellett mind szélesebben jut hozzá a lakosság a propán-bután palackos gázhoz, melynek töltése és az ellátás szervezése nagy ütemben folyik. Ezzel a főzés energia-szükséglete korszerűen megoldható. Ahova vezetékes gáz még nem jut el - községekben is - mind nagyobb mennyiségben lesz vásárolható könnyű fűtőolajjal üzemelő kályha. A háztartási fűtőenergiát nem túl hosszú perspektívában jórészt át tudjuk alakítani, s ezzel a lakáskultúra színvonala is lényegesen emelkedni fog.

Mindezek - és még sok más - új lehetőségként lépnek be a lakásfejlesztési program megvalósításához. Érvényesítésük tovább növeli az állami intéző szervek feladatát, felelősségét.

A legnagyobb és legnehezebb megoldásra váró lakásépítési, lakásfejlesztési kérdés ma az építő és szerelő kapacitás. Az állami, szövetkezeti és jórészt a társas házak építését az ÉVM megyei vállalata elvégzi, ehhez kapacitása fokozatosan fejlődik. A kisebb építkezések - főleg a családi házak - kivitelezéséhez szűk az építőkapacitás. Ezen úgy igyekszünk segíteni, hogy a Megyei Tanács V. B. hosszabb távra szóló tervet dolgoz ki a tanácsi építővállalatok kapacitásának növelésére. A feladatoknak azonban ez is egy részét oldja csak meg. Sürgető az építő szövetkezetek fejlesztése és ezzel együtt a termelőszövetkezetekben működő építőszervezetek (brigádok) tervszerűbb bekapcsolása a lakásépítő akcióba. Ez egyébként a szövetkezeti tagság tekintélyes részének új foglalkoztatási lehetőségét is nyújt. Időszerű lenne, ha a termelőszövetkezeti vezetőségek az építés e fontos ágazatát területükön tanulmányoznák, bátran hozzákezdénének e területen szélesebb vállalkozásnak - saját építőbrigáddal, vagy szövetkezetek közötti vállalkozásban.

A tanyáról betelepülők építési igényét a legjobban és leggyorsabban maguk a szövetkezetek tudnák kielégíteni. Ez azért is előnyös lenne, mert a tanyaépület anyagainak is felhasználhatnák, a felszabaduló terület hasznosítása pedig ellensúlyozná a termelési kiesést.

Ezek megoldásra váró, de jelentős kérdések, az élet veti fel őket.

Mindezekben túl szüksége mutatkozik olyan állami szervező, irányító megyei építőszervezet megteremtésének, amely a kislakásépítésnek „gazdájává” válna, amely intézményesen szervezné a tervszolgáltatást, anyagellátást, kivitelezést.

A lakásépítés megyei számvetése az 1960-ban kialakított elképzeléseket visszaigazolja. Megnyugvásra nincs azonban ok, mert a lakáshelyzet – különösen a városokban – változatlanul feszült. Nagy számú igénylő van, olyan is, aki saját erőből ma valóban nem tud építéshez hozzáférni.

Pártunk, kormányunk tudatában volt az 1960-as fejlesztési program kidolgozása-kor a feladat nagyságának, de annak is, hogy ez a szocialista társadalom nagy vállalkozásának része. Megvalósításával – és a további erőfeszítéssel – lakosságunk olyan lakásviszonyokhoz jut, amit egyetlen más társadalmi rendszer nem tud, nem képes a dolgozók minden rétegét felölelő tömegeknek nyújtani.

Csáki István

Ötven éve alakult a Kommunisták Magyarországi Pártja

(Gondolatok a félévszázados jubileum alkalmából)

I.

1918. november 24-e a magyar forradalmi munkásmozgalom és dolgozó népünk életében történelmi jelentőségű dátum. Ezen a napon alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja. Ezzel történelmileg lezárult, s egyben elkezdődött egy fontos szakasz a magyar történelemben. A KMP megalakulása tükröződése a munkásosztály és a dolgozó néptömegek minden korábbinál magasabb szükségleteinek, annak, hogy gyökeres változások előkészítését óhajtja. Ezt az óhajt, igényt fejezte ki az új típusú, marxista-leninista forradalmi párt megszületése.

A KMP születésének hosszú előtörténete van, s ez egyben a magyar szociáldemokrata mozgalom története is. Ennek a szociáldemokrata mozgalomnak forradalmi hagyományait magáénak vallja a KMP, de több is annál, új minőséget jelent a forradalom menetében. Bátran állíthatjuk, hogy a magyar nép legutóbbi 100 éves történelme a magyar forradalmi munkásmozgalom nélkül éppúgy érthetetlen lenne, mint ahogy érthetetlen lenne dolgozó népünk legutóbbi 50 éves történelme is a magyar kommunisták pártjának története nélkül.

Sokszor és sokan szerették volna elhiteni azt, hogy munkásosztályunk, dolgozó népünk gondolat- és érzésvilágától idegen a tudományos szocialista ideológia, a szocializmus. 1918-ban is arról szónokoltak egyesek, hogy a KMP nem más, mint a bolsevizmus exportja. Ezt azzal magyarázták, hogy Oroszországból hazatért kommunistáradifoglyok döntő szerepkörhöz jutottak a KMP megalakulásakor.

Tagadhatatlan – és jó hogy így volt –, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a Lenin vezette bolsevik párt politikája kedvezően hatott a termékeny magyar forradalmi talajban és új fordulatot is adott a forradalom menetének. Csakhogy egy valamiről – és ez nagyon fontos – az úgynevezett ideológusok elfelejtkeztek, és pedíglén arról, hogy azok, akik Szovjet-Oroszországból 1918. novemberében hazatértek és vezető szerepet játszottak a KMP megalakításában, a szocialista ideológiával először nem Oroszországban, hanem Magyarországon ismerkedtek meg. Kun Béla 1902-től, Jancsik Ferenc 1901-től, Poór Ernő 1907-től, Vántus Károly és a többiek a századforduló kezdetétől voltak tagjai a magyar SZDP-nek. Az kétségtelen, hogy ők, akik személyesen találkoztak a leninizmussal, a szocialista forradalommal, igazán következetes forradalmárrá Szovjet-Oroszországban váltak. Köztudott az is, hogy Kun Béla elvtárs és követői példaképnek ideológiailag és politikailag nem a II. Internacionálé reformista ideológiáját és opportunistá politikáját, hanem a leninizmust és annak gyakorlati megtestesülését, a szovjet hatalmat tekintették.

A példakép megválasztása kézenfekvő volt. A leninizmus ugyanazokra a kérdésekre adott választ Oroszországban, amire a forradalmasodó Magyarországon is ké-

szültek választ adni vagy már részben adtak is a forradalmi munkásmozgalom baloldali csoportjai.

Arról van tehát szó, hogy a nemzeti talajhoz kötődve, abból fakadó szükségletekre a magyar forradalmárok saját és a nemzetközi tapasztalatokat is felhasználva adtak választ.

Jóeső érzés tudni azt, hogy a magyar szocialista és később a kommunista mozgalom kezdettől fogva napjainkig kettős kötöttségű mozgalom volt és maradt. Egyfelől: része volt a nemzetközi szocialista, majd a kommunista mozgalomnak és az napjainkban is. Másfelől: nemzetközi talajból fakadt és ahhoz kötődött és kötődik napjainkban is.

A magyar munkásmozgalom története igazolja, hogy sikereink és megtorpanásaink egyaránt szorosan összefüggtek azzal, hogy a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom összesített tapasztalatait, az általános törvényszerűségeket és a nemzeti sajátosságainkat hogyan, milyen színvonalon voltunk képesek összhangba hozni. Történelmünk során csak akkor voltunk képesek igazán jól, a nemzetközi haladó erők élvonalában tartósan harcolni és megoldani saját hazai feladatainkat, amikor sikerült a nemzetközi és hazai érvényű követelményeket egybekapcsolni.

A magyar szocialista mozgalom kezdeti szakaszától kezdve szoros szálakkal kötődik a nemzetközi szocialista mozgalomhoz. Az Internacionálé Főtanácsa 1865 augusztusában választotta tagjai sorába Hrabje János pesti asztalosmunkást; 1866 szeptemberében megkérte, hogy Magyarországra jöjjön és itt az Internacionálé nevében tevékenykedjen.¹

Szoros szálak fűzték az Internacionáléhoz, személyesen Marxhoz, Farkas Károlyt is, aki 1869 nyarától mint az Internacionálé megbízottja dolgozik sikeresen Magyarországon. Frankel Leó a Párizsi Kommün egyik nagy egyénisége 1876-ban kapcsolódik be a magyar munkásmozgalom szervező munkájába.

A belső szükségletre épülő szervező munka eredményeként 1868-ban létrejön a magyar munkások első szocialista szervezete, az Általános Munkásegylet. Ezt követően hosszú harcokban kemény 12 év telik el, amikor 1880-ban létrejön a Magyarországi Általános Munkás Párt, amely már szociáldemokrata pártként működik. Újabb 10 év telik el addig, amíg 1890-ben a magyar proletariátus álma is megvalósul, mert nevében is megszületik a Szociáldemokrata Párt Magyarországon.

A magyarországi SZDP Európában egyike volt a legkorábbiaknak. Megalakulásától kezdve 1918. november 24-ig egyetlen szervezett forradalmi pártként létezett. Nagy érdemeket szerzett egyfelől a magyar munkásság osztályá szerveződésében, abban, hogy harcolt a munkásság elvi, politikai, és gazdasági követeléseirért. másfelől a szocialista eszmék terjesztésében. Engels halála után azonban a századfordulót követően, különösen pedig az első imperialista világháború időszakában az SZDP vezetése mindjobban reformistává vált. Az opportunizmus eluralkodása viszont mégsem kisebbítheti az SZDP-nek azt a történelmi érdemét, hogy e pártban nőttek fel jórészt azok a személyiségek, akik a Kommunisták Magyarországi Pártját megalakították. Az SZDP-t egészében elvetni, megbélyegezni súlyos hiba volna, mert ezzel saját kommunista mozgalomunk előtörténetét tagadnánk meg.

Ugyanakkor semmi okunk arra, hogy az SZDP vezetésének hibáit elhallgassuk. Az SZDP vezetése hibáinak kritikai feltárása előfeltétele volt a KMP megalakulásának. Arról, amit feltétlenül és kérlelhetetlenül bírálni kell az SZDP vezetésével kapcsolatban, Erényi Tibor helyesen a következőképpen ír:

„A Magyarországi Szociáldemokrata Párt programjában szerepelt a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vétele csakúgy, mint néhány fontos polgári demokratikus célkitűzés. A párt vezetői azonban nem tudtak megbirkózni a forradalomhoz vezető út tudományos elemzésének feladatával. Mindinkább háttérbe szorult a forradalmi fej-

lődés perspektívája, ezzel együtt az önálló elméleti munka igénye és hiányzott a szükséges, kockázatokat is vállaló politikai bátorság.”²²

A századforduló után az SZDP vezetésében mindjobban eluralkodó reformizmus kritikájaként alakult ki az SZDP-n belül a baloldali ellenzék. Így pl. az SZDP-n belül működő „Régi Baloldal” Alpári Gyula vezetésével, az SZDP „Új Balszárnya” Landler Jenő, Hamburger és Nyisztor elvtársak részvételével. Az első imperialista világháború időszakában viszont már gyorsan egymás után alakultak meg az SZDP vezetőinek politikáját bíráló baloldali ellenzéki csoportok: a baloldali szakszervezeti üzemi bizalmiak csoportja, a forradalmi szocialisták csoportja, a mérnökök és műszaki tisztviselők csoportja, a Gallilei kör Sallai Imre, Sugár Tivadar, Léka János részvételével. Ide tartoztak Lukács György és Révai József is. A baloldali ellenzéki csoportok nemcsak az SZDP vezetésének, reformizmusának bírálatával, hanem a tömegek körében végzett politikai munkával is felhívták magukra a figyelmet.

Amíg a hivatalos SZDP vezetés a burzsoáziának messzemenő segítséget nyújtott ahhoz, hogy a polgári demokratikus forradalom menetében a politikai hatalom a burzsoázia kezébe menjen át és a születendő köztársaság polgári köztársaság maradjon, addig a baloldali szocialisták csoportjai tudatos szervező munkát fejtettek ki az 1918 októberében lezajló polgári demokratikus forradalom időszakában is. Tevékenységük az eseményeket döntően befolyásolta és tekintélyük a tömegek között és a szakszervezetekben is megnőtt. Mindezek alapján tovább nőtt a szakadék az SZDP vezetésének reformista politikája és a forradalmi tömegek között. A forradalom erőit a kormány az SZDP politikai segítségével és megtorló intézkedésekkel próbálta feltartóztatni, illetve visszaszorítani.

A munkás, paraszt és katona tömegeket azonban a forradalomban feltartóztatni nem lehetett győzött a polgári demokratikus forradalom. A polgári demokratikus forradalom győzelme új, még kedvezőbb feltételeket teremtett a további harchoz. Napirendre került a szocialista forradalom megvívásának történelmi feladata. Kérdés: hogyan tovább? Új helyzet állt elő, történelmileg szükségessé, mi több, elkerülhetlenné vált a munkásosztály új forradalmi pártjának a létrehozása.

A baloldali ellenzéki csoportok részéről új párt alakításának gondolata merült fel, közvetlenül a polgári demokratikus forradalom győzelme után. Vitás kérdés volt azonban, hogy az SZDP-től független új párt jöjjön-e létre, vagy a baloldali szocialisták erőiket az SZDP-ben összpontosítsák és ott túlsúlyra jutva tegyék az SZDP-t alkalmazsá a forradalom vezetésére.

A pártalakítás vitájában meghatározó szerepet játszottak a Szovjet-Oroszországból 1918. november 17-én hazatért kommunista volt hadifoglyok. Elsők között tért haza Kun Béla. Hazatérése után azonnal kapcsolatba lépett az SZDP és a különböző baloldali szocialista csoportok vezetőivel. Az SZDP vezetőivel folytatott tárgyalásai eredménytelenek voltak, de gyorsan egyetértésre tudott jutni névszerint Vágó, Korvin és Rudas elvtársakkal, valamint más baloldali szocialistákkal.

A KMP megalakulását jelentő alakuló ülést 1918. november 24-én Budapesten, a Városmajor utca 42-es számú házban tartották.

A különböző baloldali ellenzéki csoportok egybefogását a KMP-ben nem valami véletlen, hanem a nézetek alapvető azonossága biztosította. Az alapvető nézetazonosság forrása, kiinduló alapja a Szovjet-Oroszországból hazatért hadifoglyok által Moszkvában elkészített program volt.

Az átfogó program a nemzeti talajon keletkezett égető kérdésekre adott világos választ.

A KMP meghirdette a szocialista forradalmat, a Tanácsköztársaság létrehozását, a munkások, katonák és a parasztok tanácsainak hatalmát, hirdette a szocialista állam

által végrehajtott államosítást és a termelés szocialista megszervezését. Ezen az alapon „a KMP szembefordult a polgári szociáldemokrata kormány tervével, hogy nemzetgyűlési választások révén megerősítse a polgári rendet. A burzsoá demokráciával a proletárdiktatúrát, a polgári alkotmányozó nemzetgyűléssel a munkás, katona és paraszt tanácsok hatalmát állította szembe.”³

A KMP harcot indított a termelés munkáellenőrzéséért. Itt a cél az volt, hogy az üzemi tanácsok forradalmi szervekké váljanak. Napirendre került a munkanélküliek és a leszerelt katonák segélyezése. A földkérdés megoldása, a nagy és középbirtokok kártalanítás nélküli kisajátítása, a föld forradalmi elfoglalása útján.

A KMP hirdette meg a nemzetiségek elszakadási és más szomszédos államokhoz való csatlakozási jogát. A Szovjet-Oroszországgal való szövetséget is a KMP hirdette meg. Hangsúlyozta a KMP a nép felfegyverzésének nagy politikai jelentőségét.

Az átfogó és előre mutató program alapján indult meg a párt szervezeti kiépítése és agitációs tevékenysége valamennyi dolgozó népréteg között.

Rövid hónapok alatt a KMP-be tízezrével léptek be a munkások és az agrárproletárok, nagy számban értelmiségiek is. A KMP által meghirdetett forradalmi eszmék nagy hatással voltak a szakszervezetekben és az ifjúság körében is; a KMP tömegbázisa gyorsan nőtt.

Az SZDP reformista vezetői megkísérelték ellensúlyozni a KMP sikereit. Próbálták megmagyarázni „bizonyítványukat”. Arról beszéltek, hogy az SZDP is kommunizmust akar, csak lassabban, mint a KMP, kivárva a legkedvezőbb pillanatot. Azt hangsúlyozták, hogy amennyiben a burzsoázia rájuk kényszeríti, nem fognak eltérni a diktatúráról. Ezzel egyidőben azonban azt is hangsúlyozták, hogy nem hívei sem a jobboldali, sem a baloldali diktatúrának. A kommunisták rágalmozásában messze mentek, sőt az azokkal való leszámolást is hangoztatták.

Kunfi Zsigmond, az SZDP egyik tekintélyes vezetője arról beszélt, hogy ami Oroszországban lezajlott az sajátosan orosz jelenség, Magyarországon nem lehet létrehozni a munkások, parasztok és katonák tanács-hatalmát, más szóval a proletárdiktatúrát.

A KMP azonban nagy tekintélyre tett szert a forradalmasodó tömegek előtt. Vezető szerepe minden vonatkozásban egyre jobban kiteljesedett mindenek előtt azért, mert forradalmi ideológiával rendelkező élcsoportként jött létre és bátran, kockázatokat is vállalva olyan forradalmi célokat hirdetett meg, amelyek egybeestek a dolgozó tömegek törekvéseivel és kifejezte azok óháját.

Az SZDP vezetősége nehéz helyzetbe került. Az SZDP tagságának döntő többsége 1919 márciusában már magáévá tette a KMP fő politikai céljait és a kommunistákkal együtt küzdött a munkáshatalomért. Az SZDP baloldali ellenzéke egyre határozottabban követelte a kommunistákkal való együttműködést és elutasította a velük való leszámolás gondolatát. A dolgozó tömegek gyorsan tolódtak balra, követték a KMP-t. A koalíciós kormány helyzete tarthatatlanná vált. A polgári rend csődbe jutott. A kiéleződött belső helyzet által előidézett válság talaján utolsó döfést a polgári rend 1919. március 20-án, a Vyx által továbbított Clemenceau jegyzékkel kapta. A koalíciós kormány felbomlott, nem vállalta a következményeket.

Ebben a helyzetben az SZDP vezetése válaszut elé került. Végző fokon a fenti tényező hatására, különösen pedig azért, mert ideológiailag és politikailag csődbe jutott, elfogadta a KMP elvi álláspontját, harci programját és kimondta egyesülését a KMP-vel. Az egyesült párt neve Magyarországi Szocialista Párt lett. Az egyesült párt 1919. március 21-én a magyar munkásosztály nevében átvette az ország kormányzását, ezt követően megalakult a Kormányzó Tanács, mely konkrétan foglalkozott a hatalom gyakorlásával, győzött a proletariátus, meghódította a politikai hatalmat.

A hatalom békés meghódítása a proletariátus által, döntő jelentőségű esemény volt nemzetközi vonatkozásban is. Egyfelől; bebizonyította, hogy a proletárdiktatúra nem csupán orosz jelenség. Másfelől: bebizonyította, hogy a feltételek kedvező egybeesése esetén a fegyveres felkelés nem kizárólagos formája a munkáshatalom kivívásának. Harmadszor: bebizonyosodott, hogy amikor a kizsákmányoló osztályok politikailag kilátástalan válságba kerülnek, mint pl. Magyarországon 1919. márciusában, kénytelen-kelletlen tudomásul veszik, hogy a válságból egyetlen lehetséges kivezető út van s ez a hazáért, a dolgozó tömegekért minden áldozatra képes proletár hatalom, az igazi néphatalom.

II.

Szolnok megyében is nagy múltra tekint vissza a szocialista szervezkedés. A viszonylag kis létszámú proletariátus a megyében az 1890-es években lépett a szocialista szervezkedés útjára. A MÁV műhelyben dolgozó munkások szervezett tevékenységét követték a megye többi városában élő kisipari munkások és kubikosok is. Az 1900-as évek elejétől kezdve gyorsan és egymás után alakulnak meg a munkások szakmai szervezetei. E szervezetek első vezetői is már lelkesen hirdették a szocialista tanokat.

Az üzemi és kisipari munkások szervezkedésével szinte egyidőben alakultak meg a megye mezővárosaiban a szegényparasztság, elsősorban a kubikosság agrárszocialista szervezetei. Túrkevéen 1895-ben alakult meg a „Munkás Önképző Kör”, működési engedélyüket azonban csak három évvel később 1898-ban kapták meg. Kísújszálláson 1896-ban alakult meg az „Agrárszocialista Párt”, amelyben nemcsak kubikosok, hanem kisipari munkások is találhatók. Ez az „Agrárszocialista Párt” a századforduló idején már SZDP néven működik.

Az első szocialista, majd SZDP szervezetek Szolnok megyében a munkásságnak jogi védelmet is nyújtottak, szemináriumokat, tömeggyűléseket szerveztek és lelkesen terjesztették a szocialista tanokat is.

Az 1905–1907-es oroszországi polgári demokratikus forradalom hírei Szolnokra is eljutottak, s ez újabb lökést adott a szocialista szervezkedésnek. A szervezkedés tovább radikalizálódott az első imperialista világháború időszakában az 1914–1918-as években. Semmilyen terror nem vetette vissza a szolnoki, jászberényi, karcagi, kísújszállási, a túrkevei vagy a törökszentmiklósi szocialistákat. A letartóztatottak, vagy a frontra szállítottak helyébe újak léptek. A megyében gyorsan erősödött a háború ellenes hangulat. Szaporodtak a sztrájkok és kristályosodott, tisztult a dolgozók követelése is.

A megye dolgozói 1917–1918-ban a NOSZF hírére mind gyakrabban nyúlnak a sztrájk fegyveréhez, erősítik szervezeteiket. Az Oroszországból hazatért volt hadifoglyok, mint pl. a tiszafüredi Oláh Márton – ahol szükséges volt – újjászervezik az SZDP-t.

A megye munkásmozgalmát a szerveződés és forrongás állapotában találta az „Őszirozsás forradalom”. Öntudatos munkások és értelmiségiek nyíltan terjesztik a szocialista és kommunista nézeteket. Ezek közé tartozott: Sági Géza, aki a Szolnok Városi Villany Ipari Vállalat főszerelője volt, forradalmi magatartása miatt elbocsátják. Ezt követően a szolnoki Hungária Gőzmalom villanszerelője lesz. 1918 őszén főbizalmivá választják s a következő szavakkal agitál munkáskörökben: „A munkásosztályt eddig csak kihasználták az urak, a régi rend a munkássággal szemben igazságtalan volt.”⁴

Sági Géza a Tanácsköztársaság időszakában megyei funkciót tölt be és 1919. május 2-tól fegyverrel a kezében harcol a Tanácsköztársaság védelmé érdekében,⁵

Dr. György Lipót tiszafüredi orvos, aki 1918. novemberétől kezdve a kommunizmusról tartott előadást Tiszafüreden, már 1918 decemberében követelte a Magyar Tanácsköztársaság létrehozatalát. Dr. György élete végéig kitartott a kommunista eszme mellett s 1944 őszén a nyilasok végezték ki.

K. Takács Imre 53 éves mezőtúri napszámos, 9 gyermek atyja, aki a mezőtúri felsőrészen működő Szocialista Párt vezetője volt, nyíltan agitált a társadalmi rendszer gyökeres átalakítása mellett.⁶

A türkevei rendőrkapitány 1918. november 25-én az alispánhoz küldött táviratában arról panaszkodik, hogy a régi rendszer képviselőit a város dolgozó lakossága helyének elhagyására kényszerítette, majd megjegyzi „amennyiben mi tisztviselők helyeinket ily váratlanul kénytelenek leszünk elhagyni, itt a város a megbízhatatlan elemek martalékává válik. Nyugodt működésünk az izgága elemek esetleges inzultusai miatt nincs biztosítva.”⁷

Törökszentmiklóson 1918. december 4-én, Karcagon 1918. december 5-én tartottak nagygyűlést. Mindkét helyen az előadó Nyisztor György volt. A hallgatóság mindkét helyen nagy figyelemmel hallgatta végig az előadót.

Ez a forradalmi helyzet megyénkben is nagy egyéniségeket formált ki. Ezek közé tartozott F. Bede László, „az októberi forradalom után az összes mozgalmakban résztvett. A pártkongresszus (SZDP kongresszusról van szó) határozata után, miután annak határozatával elveit összeegyeztetni nem tudta, a pártból önmagától kilépett.”⁸ Később F. Bede László a megyei direktorium Intéző Bizottsága hadügyi vezetője lett.

Pálffy János az SZDP megyei titkára volt. Később ő lett a megyei direktorium Intéző Bizottsága politikai vezetője.⁹

Szabó Károly, aki az SZDP tagja volt, de később a KMP tagja lett, a Tanácsköztársaság ideje alatt a városi direktorium Intéző Bizottsága Népjóléti Ügyosztályának is vezetője volt.¹⁰

Szolnok megyében a munkásmozgalom, az SZDP tagságának nagy hányada és az SZDP vezetők jó része balra, a hivatalos SZDP vezetés pedig mindinkább jobbra tolódott el. Ilyen körülmények között került sor 1918 november végén és december elején azokra a szervezeti előkészületekre, amelyeket a szolnoki kommunisták végeztek a KMP megalakítása érdekében.

„Kommunista elvtársaink Szolnokon december 12-én nyilvános nagygyűlést hirdettek. A gyűlés előtt a legvadabb agitáció folyt a kommunisták ellen. . . Úgy a munkások, mint a katonák között napok óta folytak az előadások és a kommunisták kiverésére és meg nem hallgatására szólították fel a munkásokat. A polgárság egy része pedig elmenekült, mert az a „teljesen hiteles” hír járta, hogy a kommunista gyűlés után a kommunisták hat órai fosztogatást engedélyeznek. Ilyen előzmények után gyűlt össze 5-6000 ember a piac téren, amelyben nagy tömegben vettek részt kommunisták és szociáldemokraták is és nagy indifferens hallgatóság.”¹¹

„Áznapi délután összegyűltek a szakmák bizalmi emberei és egyhangúlag kimondták a Kommunisták Magyarországi Pártjához való csatlakozást. Elhatározták tudományos előadások rendezését és a szakszervezetek előkészítését, amely a végleges pártvezetőséget megválasztja.”¹²

A KMP szolnoki szervezetének létrehozását követően a kommunisták szervező munkája gyorsan kiterjedt a megye sok helységére. A megye városaiban és nagyobb községeiben nemcsak a szolnoki kommunisták, hanem a Központi Bizottság által megbízott elvtársak is dolgoztak. Karcagon Szendrei József fiatal kommunista, volt orosz hadifogoly kezdte el a szervező munkát. Megindult az előkészítő munka Kunszentmártonban, Türkevény, Öcsödön. Az egész megyében gyorsan nőtt a kommunisták létszáma.

Az SZDP vezetősége, látván a kommunisták népszerűségének gyors növekedését, különböző eszközökkel, szépszóval, rábeszéléssel, fenyegetéssel, vagy éppenséggel rágalmozással próbálta megakadályozni az SZDP tagságának átáramlását a KMP-be.

Az SZDP hivatalos lapja a „Szolnoki Munkás” a következőképpen ír:

„Azokhoz, akik hivatásból és kenyér keresésből kommunisták, nincs szavunk. Ezek nem munkások, ezek proletárbőrbe bújt ellenforradalmárok, kik az örgyilkos tört a szocializmus eszméinek hüvelyében hordják. Ellenben van szavunk azokhoz a szocialista érzelmű elvtársakhoz, kiket a jóhiszeműség és a proletárság ügyének szeretete sodort a kommunistákhoz, azon reményben, hogy itt többet használhatnak a munkásmozgalomnak.”¹³

„Ne gyalázzuk meg Marx Károly emlékét avval, hogy összeveszünk a hagyatékán és mint gonosz testvérek törünk egymás életére. Inkább egy évvel később teremtdjön meg a kollektív társadalom, mint egyáltalán soha. Lássák be radikális érzelmű elvtársaink, hogy a munkásság érdekében akkor járnak el helyesen, ha bentmaradnak a pártban és segítik azoknak az elvtársaknak a munkáját, akik a radikalizmusban semmivel sem állanak a kommunisták mögött, csak éppen szilárdul meg vannak győződve arról, hogy a párt egysége nélkül a legnagyobb radikalizmus sem ér semmit és aki az egységet megbontja: a legnagyobb bünt követi el a munkásmozgalom ellen.”¹⁴

Az SZDP és a KMP egyesülése már csak napok kérdése volt. A lavinát megállítani nem lehetett és az egyesülés a cikk megjelenése után két nappal bekövetkezett.

III.

A Tanácsköztársaság fennállása időszakában az egyesült párt irányítása a kommunisták és a kommunistává vált baloldali szocialisták kezébe került. A pártban azonban volt befolyása a centrista és a jobboldali szárnynak is.

A KMP és az SZDP egyesülését feltétlenül a kommunisták győzelmének kell tekinteni. Az egyesüléssel teremtdött meg a magyar munkásosztály szervezeti egysége, amely a hatalom gyakorlása és megtartása szempontjából döntő jelentőségű tény. Az egyesülést azonban a kommunisták győzelmének kell tekinteni azért is, mert alapelveit a Kun Béla elvtárs 1919. március 11-én írt levelében kifejtett álláspont rögzítette és ezt az SZDP vezetői elfogadták.

Az egyesült pártnak a munkáshatalom szervezésének idején 800 000, a későbbi időszakban mintegy másfélmillió volt a taglétszáma.

A magyarországi tanács hatalom 133 napig állt fenn és hősiessen harcolt mind a belső, mind a külső reakciós erőkkel szemben. A Kormányzó Tanács 1919. augusztus 1-én a Budapesti Munkástanács ülésén jelentette be a tragikus hírt: a proletárdiktatúra feladását. Ezt megelőzően néhány nappal szakadás következett be a forradalmárok és a kishitű kapitulánsok között. A szakadás előzménye az volt, hogy július 25-én a szociáldemokraták egy csoportja Böhm Vilmos vezetésével az antant képviselőivel megállapodásra jutottak a katonai ellenállás beszüntetésében, a tanácskormány haladéktalan lemondásában, mérsékelt „szakszervezeti kormány” alakításában. A szociáldemokraták a bécsi megállapodás értelmében léptek fel. Kun Béla és a tanács hatalom többi szilárd híve a harc folytatása mellett szállt síkra. A nyílt szakadás tényé vált olyan időszakban, amikor a szociáldemokraták aknamunkája széles körben éreztette hatását, a belső ellenforradalom a szerveződés állapotába került és a hadseregben fejtett ki bomlasztó tevékenységet, a román csapatok átlépték a Tiszát, a csehszlovák csapatok is támadásba mentek át, a francia és a jugoszláv csapatok is támadásra készen álltak. A forradalom védelmezői nem voltak felkészülve a nyílt szakadásra és ebben a harcban alul maradtak.

Ezt követően keserves és tragikus 25 év várt a magyar munkásosztályra, a dolgozó tömegekre. Az ellenforradalom véres fehérterrorral válaszolt a tanács hatalomra. A fehérterror legtöbb áldozatát érthetően a forradalmárok köréből szedte. Sok kommunista halt mártírhálalt az ellenforradalmárok puskacsövei előtt, vagy lovainak patái alatt. A pártot lefejezték.

A Tanácsköztársaság leverése után a Magyarországi Szocialista Párt felbomlott. Különváltak az útjai az SZDP-nek és a KMP-nek.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1920-tól illegálisan már újra jelentkezik, mint a magyar munkásosztály és dolgozó tömegek forradalmi törekvéseinek, gondolatainak leghívebb kifejezője.

Taglétszáma alapján a KMP nem volt nagy párt, de az illegális körülmények és az örökös vérveszteségek miatt nem is lehetett azzá. A társadalmat formáló ereje, vezető szerepe mégis érvényesült. Egyre jobban sajátította el a párt az illegális és legális munka összekapcsolásának művészetét. Minden fontos kérdésben hallatta szavát. Különösen aktívan tevékenykedett azért, hogy a tanács hatalom emléke ne halványodjon el a dolgozó tömegek gondolat- és érzésvilágában. A párt nagyszerű tevékenységet fejtett ki azt követően, hogy Horthy belépett a hitleri fasizmus oldalán a Szovjetunió elleni háborúba. A KMP szervezte a magyar hadifoglyokból és szökött katonákból a partizánmozgalmat, hazai területen a fegyveres ellenállási mozgalmat és ezzel egyidőben a lehetőségekhez mérten a munkások és a dolgozó tömegek közötti felvilágosító munkát.

A párt tekintélyének és bázisának gyors erősödését hazánk felszabadulása, 1945 után csak azzal lehet és kell magyarázni, hogy a párt társadalomformáló ereje, vezető szerepe érvényesült a Horthy fasizmus 25 esztendeje alatt is.

Büszkéek lehetünk egyrészt arra, hogy 1919-ben a Tanács hatalom időszakában, amikor a kommunisták helyesen összehangolták a nemzetközi és hazai feladatokat, hazánk a békéért, demokráciáért, a szocializmusért harcoló nemzetközi erők élvonalába került. Másrészt arra, hogy a Lenin vezetése alatt 1919-ben megalakult Kommunista Internacionálénak a KMP következetes és szilárd támogatója volt. Harmadszor arra, hogy szocialista hazánk és társadalmunk mai arculatának formálódásában, a szocializmus íteljesedésének olyan dicső előtörténete van, mint az őszirózsás és az azt követő szocialista forradalom talajából született Tanácsköztársaság.

Napjainkban, amikor az MSZMP következetesen kétfrontos harcot folytat mind a hazai, mind a nemzetközi politikai életben egyaránt, bizton állíthatjuk, ebben szerepet játszanak pártunknak nemcsak a felszabadulás óta, hanem a legutóbbi 50 esztendő története során szerzett tapasztalatainak összessége is.

Az MSZMP tapasztalatokban gazdag párt, sok nehéz feladat végrehajtásában vezet a dolgozó népünket, s napjainkban is biztos kézzel vezeti a magyar munkásosztályt, egész dolgozó népünket a szocializmus teljes felépítéséért folytatott osztályharc útján.

Sikereink fontos záloga volt és marad az, hogy pártunk ebben a harcban maga mögött tudja népünk és a testvérpártok túlnyomó többségét, s harcát nemzetközileg olyan testvérpárt oldalán vívja, mint a Lenin által alapított Szovjetunió Kommunista Pártja.

Dr Ungor Tibor

Jegyzetek:

- 1 A magyar forradalmi munkásmozgalom története. I. kötet Kossuth, 1966. 15. old. —
- 2 Erényi Tibor: Népszabadság, 1968. október 27-i száma, 4. oldal. — 3 A magyar forradalmi munkásmozgalom története, I. kötet Kossuth, 1966. 178. oldal — 4 Az 1919-es Tanácsköztársaság perirataiból — 5 Az 1919-es Tanácsköztársaság perirataiból — 6 Uo. — 7 Távirat, MMI Archivum A XVI. 7/55. — 8 Haladás c. szolnoki újság 1919. március 30-i száma — 9 Uo. — 10 Uo. — 11 Vörös Újság 1919. január 15. Pártalakítás Szolnokon. — 12 Uo. — 13 Szolnoki Munkás 1919. március 19. száma — 14 Uo.

A karcagi termelőszövetkezetek 1959 óta elért fejlődése

I.

Karcagon a mezőgazdaság szocialista átszervezése 1951-ben lépett nagyjelentőségű szakaszába, mikor parasztságunk 78 %-a választotta az új utat, a közös termelőszövetkezeti gazdálkodást, bár már előzőleg is alakultak szövetkezetek, kevés létszámmal és kis területekkel.

Az 1958-1959. években alapvető, nagyarányú fejlődés következett be a megye mezőgazdaságában, amely mélyreható kihatással volt városunk termelőszövetkezeteinek további fejlődésére is.

A városi párt és állami vezetés az első időktől kezdve széleskörű tevékenységet végzett a termelőszövetkezetek fejlesztésének érdekében. Alapvető cél az volt, hogy helyesen dolgozzuk ki az elveit és a gyakorlati tennivalóit a párt agrárpolitikája városi végrehajtásának. E célból 1957-58-ban, abban az időben, amikor még a szövetkezeti szektor 68,3 % volt és ez 26 termelőszövetkezet és termelőszövetkezeti csoport között oszlott meg, feltártuk a város mezőgazdaságának társadalmi, politikai és gazdasági viszonyait. Figyelembe vettük itt azokat a sajátos természeti és közgazdasági tényezőket, amelyek befolyásolták a gazdálkodás eredményességét és a gyorsabb ütemű fejlődést.

Kimunkáltuk – városi vonatkozásban – a mezőgazdaság nagyüzemi fejlesztésének irányelveit, tartalékainak és lehetőségeinek messzemenő hasznosításának figyelembe vételével.

Kialakítottuk a mezőgazdaság fejlesztésének fő irányait egy 15 éves fejlesztési program keretei között. Munkánkhoz sok segítséget kaptunk a Nagyunsági Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, valamint a Mezőgazdasági Technikum dolgozóitól.

A megye mezőgazdaságának átszervezésével egyidőben termelőszövetkezeteink, termelőszövetkezeti csoportjaink életében nagy változások történtek:

- a szövetkezetek, szövetkezeti csoportok egyesülése,
- a még egyéni gazdálkodók belépése a szövetkezetbe.

A fent röviden vázoltak óta eltelt kb. tíz év tapasztalata alapján nyugodtan elmondhatjuk, hogy az elméleti feltételezés helyességét, a kitűzött célok realitását a gyakorlat próbája igazolta. Ma már lehetővé vált, hogy a tapasztalatok elemzésén keresztül gyorsabb előrehaladást érjenek el szövetkezeti gazdaságaink. A gyakorlati tapasztalat – a város szövetkezeti gazdaságának fejlődése egyértelműen bizonyítja, hogy területünkön a nagy területi szövetkezeti gazdaságok, amellet, hogy a mezőgazdasági termelés növelésének és a szövetkezeti parasztság felemelkedésének az alapja, a belterjes gazdálkodásnak is a legkedvezőbb feltételét teremtették meg.

Visszatérve – az előzőekben már említett – 15 éves fejlesztési programra, szükséges, hogy az akkori helyzetet részletesebben is elemezzük. Egyrészt azért, hogy a jelenlegi helyzetet megfelelően tudjuk értékelni, másrészt a szövetkezetek egyesülésének évét bázisnak kell tekintenünk, mert így biztonságosabban tekinthetjük át a megtett utat, s azok is, akik közelebbről nem ismerik ezeket a – könnyűnek egyáltalán nem mondható – éveket, reálisabban tudják értékelni azt a nagyarányú fejlődést, melyet szövetkezeti gazdaságaink napjainkig elértek.

Az eddigiekből következően szükségesnek tartom először is *a város talajadottságának ismertetését, amely közismerten a megye legkedvezőtlenebb összetételű talaja*, azonban még ezen belül is rendkívül sokféle, nagy tarkaságot mutat és a legjobbtól a legrosszabbig szinte minden talajtípus megtalálható.

Ennek érzékeltetését az alábbiakban lehet bizonyítani:

Semleges, illetve gyengén lúgos, mésszel telített talajok	10,05 %
Túlnyomóan savanyú, mésszel telítetlen, az altalajban már felszínhez közel szénsavas meszet tartalmazó talajok	22,45 %
Savanyúbb, telítetlen talajok, melyek altalaja a felszín közelében nem tartalmaz szénsavas meszet.	26,62 %
Szántóföldi művelésre alkalmas szikes talajok	10,18 %
Szántóföldi művelésre kevésbé, illetve feltételeesen alkalmas szikes talajok	10,00 %
Szántóföldi művelésre nem alkalmas szikes talajok	20,60 %
Allandóan vízállásos terület	0,10 %
<hr/>	
Összesen:	100,00 %

A fenti talajféléseket összegezve és a lehetőség szerint osztályozva a következő képet adja:

Mezőségi talajok	32,50 %
Szikes talajok	40,78 %
Réti agyag és öntés talajok	26,72 %
<hr/>	
Összesen:	100,00 %

A város éghajlati adottságai is ellentmondásosak. Az évi hőmérséklet összege 2800–3000° C között van, ami a hőmérséklet és fényviszonyok szempontjából kedvező. Ugyanakkor nagyon kedvezőtlenek a csapadékviszonyok. A 40 éves átlag 513 mm-t mutat, és ennek évi megoszlása is rendkívül kedvezőtlen, mivel a tenyészidő alatt alig a fele, vagy annál kevesebb hull le.

Mindezek mellett a tavaszi fagyok általában 10 évből 7 évben, míg a jégverés általában évenként fordul elő valamely határrészen.

Elég gyakoriak a hosszantartó aszályok, míg más évben pedig a nagymennyiségű belvíz teszi bizonytalanná a termelést.

A nagyterületű termelőszövetkezetek kialakításában éppen a fentiek miatt közrejátsszotnak az adottságok kiegyenlítésére irányuló törekvések is. A városban jelenleg is minden szövetkezetre jellemző, hogy a talajadottsága nagyon egyenlőtlen, ebből egyenesen adódott, hogy az első általános földrendezés idején, az akkor még nagyobb

számú termelőszövetkezetek és tsz csoportok között szinte lehetetlen volt a földet úgy megosztani, hogy a gyenge és jó minőségű talajokból megközelítőleg is arányosan részesedjenek, és ugyanakkor összefüggő nagyüzemi területek is kialakuljanak. Több olyan szövetkezetünk volt, hogy adottságaikat tekintve csak egyoldalú fejlesztés lett volna lehetséges, míg az egyesülés után az adottságok kiegészítették egymást, és lehetővé vált az egyes szövetkezetek többirányú fejlődését biztosítani.

Mindezt jól mutatja az alábbi táblázat a termelőszövetkezetek és tsz csoportok létszámok nagyságszerinti tagoltsága alapján:

50— 100 kh. között	10 tsz és tszcs
101— 250 kh. között	1 tsz és tszcs
251— 500 kh. között	1 tsz és tszcs
501—1000 kh. között	4 tsz és tszcs
1001—2000 kh. között	6 tsz és tszcs
2001 kh. felett	4 tsz és tszcs

Közrejárásztottak a vezetési gondok is. A városban nem rendelkezünk megfelelő számban jól felkészült szövetkezeti vezetőkkel és szakemberekkel. Ebből következően olyan helyzet alakult ki, hogy míg egyes szövetkezetekben megfelelő vezetési alakulatok, amelyek az adott szövetkezetnél nagyobb területet is eredményesen tudott irányítani, ugyanakkor a szövetkezetek többségében még a kisebb területre alkalmas vezetőket sem sikerült megtalálni és beállítani. Ezt igazolja az a tény, hogy 1958-ban közel 32 000 kh szövetkezeti területen mindössze 3 főiskolai és 8 középiskolai végzettségű szakember volt. Még rosszabb volt a helyzet az adminisztratív dolgozók vonatkozásában.

Karcag város közismerten nehéz termelési viszonyai viszont kellő számú és jó felkészültségű, nagy termelési, vezetési gyakorlattal rendelkező mezőgazdasági, műszaki és adminisztratív vezetőket kíván meg a lehető legjobb termelési eredmények biztosításához.

A város – előzőekben már röviden ismertetett – mezőgazdasági termelési helyzete jelentősen gátolta – főként a területi szétszórtság miatt – a szövetkezeti gazdaságok termelési tevékenységét éppúgy, mint az irányítás munkáját. A területi elrendezés hiánya nem tette lehetővé azt sem, hogy a termelés fokozása érdekében szükséges, nagy volumenű épületberuházások a végleges kialakulásnak megfelelően, tervszerűen történjenek, s azok nem megfelelő helyre történő telepítése kárt ne okozzon a szövetkezeti gazdaságoknak, és a népgazdaságnak. A kisterületű szövetkezetek nem törekedtek olyan munkák elvégzésére, amely a termelés fokozása érdekében feltétlenül szükséges lett volna, de nagyobb befektetést igényelt s csak hosszabb idő után térült meg.

Általában a szövetkezeti gazdaságok eredményeinek fokozása érdekében *szükségessé vált a város teljes mezőgazdasági területét felölelő – az előzőekben már említett – fejlesztési program elkészítése*, amely a szövetkezeti gazdaságok részére biztosította a termelés alapfeltételeit, a vezetést, a beruházásának megfelelő elhelyezését, a területrendezést, s nem utolsósorban a szövetkezeti tagok jövedelmének, életszínvonalának fokozatos emelését a termelés növelésén keresztül.

Meg kell itt még említeni azt, hogy a területi rendezést nagymértékben elősegítette a város nagy kiterjedésű határa – e vonatkozásban a vidéki városok között a harmadik helyen van – mivel a nagy kiterjedésű határ miatt a távolságnak is jelentősége van.

III.

Az előzők alapján alakult ki városunkban az az 5 termelőszövetkezet, melyek jelenleg is működnek, s alapjában – kevés eltéréssel – kétséget kizáróan igazolta az azóta eltelt idő alatt a fejlesztési program szükségességét és megalapozottságát.

A szövetkezeti gazdaságok jelenlegi birtok szerinti megoszlását az alábbi táblázat mutatja:

Terület mennyiség kh-ban	Szövetkezetben	Ark. érték	1 kh szántó ark. értéke
7500	1	64102	10,8
9949	1	88215	11,8
9951	1	135180	14,9
10299	1	125766	15,4
11500	1	126678	14,1
9228 kh. átlag	5	539941 ark. é.	13,6 ark. é.

Azzal a ténnyel azonban, hogy a termelőszövetkezetek területi kialakítása megtörtént, átlagterületük megnövekedett, értelemszerűen önmagától nem változott és nem oldódott meg az irányítás, illetve a vezetés kérdése. Az alapvető módszer is változatlan maradt. Az irányítás módszereit és az egyes feladatok méretét és jelentőségét azonban lényegesen megváltoztatta a nagy területű szövetkezetek kialakulása.

A városi párt és állami szervek feladata és felelőssége is megnövekedett a szövetkezetek vezetésének kialakításában. A fejlesztési program végrehajtása során, amikor a szövetkezetek egyesülésének folyamata megkezdődött, a párt és állami vezetés fő figyelmét a vezetés kialakítására fordította, s már az első hónapokban 9 főt irányított át a szövetkezetekbe elnökként, mezőgazdászként, könyvelőként. Ugyanakkor intézkedés történt olyan vonatkozásban is, hogy a termelőszövetkezetekben meglévő, politikailag és erkölcsileg kipróbált emberek iskoláztatásával növekedjék a vezetés színvonala.

Ezen intézkedések, s az azóta a szövetkezetekbe került szakemberek számát figyelembe véve a termelőszövetkezeti vezetés szakképzettség szerinti változását az alábbi táblázat mutatja:

Szakképzettség	Elnök		Mezőgazdász	
	1959	1968	1959	1968
Egyetem, főiskola	1	2	2	10
Középiskola	—	3	8	35
Szakiskola	1	—	—	7
Elnökképző	1	—	—	3
Képesítés nélkül	2	—	—	—
Együtt	5	5	10	55

Szükségessé vált változtatni a tervezés módszerén is. A nagyterületű szövetkezetek lehetővé tették, hogy a városi tervben szereplő növényfélék – természetesen itt az akkori központi tervlembontásos időt kell érteni – ne elaprózva és ne minden szövetkezetbe, hanem a szövetkezetek adottságainak figyelembe vételével, nagyüzemi

termelési méretekben kerüljenek kihelyezésre, sőt nem egy esetben a termelősövetkezeti vezetők maguk végezték el az elosztást. Ez a módszer – egyéb tényezők mellett – nagy mértékben hozzájárult az egyes növényfélék termelésének koncentrálásához, ami a vetésnél, betakarításnál és minden egyéb munkánál nagyobb lehetőséget biztosított a gépesítésre.

A nagyterületű szövetkezetekben meg kell változtatni az irányítás és a munkaszervezés addigi formáit és módszereit is. A korábbi munkacsapat és brigádszervezet mellett felmerült a nagyobb munkaszervezeti egységek kialakításának az igénye. Minden szövetkezetben üzemegységek alakultak ki, s a brigádok, a korábbi általános jelleg helyett szakosítva lettek. Így alakultak ki a – növénytermesztő, kertészeti, állattenyésztői, traktoros, szállító stb. – brigádok, méreteik megnöttek és élükre szakmailag is jól képzett vezetők kerültek. Szövetkezeteink ma is ezen szervezeti formákkal dolgoznak.

A gépállomási gépeknek a szövetkezetek részére történt átadása új problémát hozott felszínre, mégpedig a gépjavítás megszervezését, a szervezet kialakítását, s ma már minden szövetkezetünk megfelelően felszerelt javító-műhellyel és szakemberekkel rendelkezik.

Teljesen meg kellett változtatni a beruházások elosztásának korábbi gyakorlatát és módszerét is. A beruházásokat koncentrálni kellett, mégpedig úgy, hogy a fő termelési célkitűzéseket és feladatokat szem előtt tartva azokat egyre inkább összhangba kellett hozni a termelősövetkezetek perspektívájával, hogy lehetőleg a legnagyobb mértékben, az egyes termelősövetkezetekben jelentkező igényeknek megfelelően kerüljenek kihelyezésre.

A nagyobb méretek felvetették az egyes szövetkezetek közötti kooperáció esetenként, vagy állandó jellegű megszervezését is. A kooperáció esetenkénti megszervezése – mint például: egyes fontosabb munkák időbeni elvégzéséhez segítségnyújtás – jól bevált, s szükség szerint ma is alkalmazzák szövetkezeteink. Az állandó jellegű kooperáció azonban, mellyel, mint „Termelősövetkezeti Közös Vállalkozás” próbálkoztak szövetkezeteink, nem hozta meg a várt eredményt, és néhány évi – nem kielégítő – működés után feloszlott.

Az eredménytelen működés fő oka az volt, hogy árubaromfi és sertéshizlalási főprofiljal alakult, a talajadottságból adódóan egyébként is viszonylag alacsony abraktakarmány-termés nem biztosította a folyamatos ellátást, ugyanakkor központi készletből is esetenként késvé, s elégtelen mennyiségben volt kiutalás, ebből következően rendkívül sok vita származott, amely végső soron elkerülhetetlenül a kooperáció, illetve a közös vállalkozás megszüntetéséhez vezetett.

A továbbiakban azokkal az elért eredményekkel kívánok röviden foglalkozni, amelyek számszerűleg is alátámasztják az eddig elmondottakat és végeredményükben elvezettek szövetkezeteink megszilárdulásához mind vagyoni, mind egyéb vonatkozásban.

Előre kívánom még bocsátani, hogy a korábbi, vagyis a nagy területű szövetkezeti gazdaságok kialakulása előtti időben évenként általában 4–5 termelősövetkezet mérleghiánnyal zárta az évet, míg 1959 óta ilyen eset nem fordult elő szövetkezeteink életében.

A megtett intézkedések alapján rövid idő alatt megváltozott a szövetkezeti tagok munkához való viszonya, érezhetően javult a munkafegyelem és nagy változások történtek – pozitív irányban – a tagok életkor szerinti összetételében.

A dolgozó tagok száma érthetően csökkent, mintegy 22 százalékkal, ugyanakkor a közös munkában résztvevő családtagok száma 92 százalékkal több volt 1967. évben, mint 1959-ben, a dolgozó tagok átlag életkora pedig jelenleg 41 év.

Jelentős változás következett be a növénytermelés szerkezetében, amely azt eredményezte – a már elmondottakon kívül –, hogy állandó és fokozatos emelkedés következett be az egyes növények termésátlagában, melyet a főbb növények vonatkozásában az alábbi táblázat mutat:

Növény	Termésátlag		Megjegyzés
	egyesülés előtt	1968	
Kenyérgabona	7,2	12,9	
Takarmánygabona	7,3	14,3	
Kukorica	10,4	16,0	várható
Rizs	9,7	14,5	várható
Cukorrépa	120,0	210,0	várható
Lucerna	8,1	21,3	

Természetesen mindezekhez alapvetően járult hozzá a gondosabb talajművelés, a nagyobb mennyiségű szerves és műtrágya felhasználás, mely utóbbiból az egy kh-ra felhasznált mennyiség hatóanyag szerint számolva az egyesülés előtti 8 kg-al szemben 1967. évben már 33,2 kg volt.

Az elért eredményeket segítette az öntözéses gazdálkodás kiterjesztése, mely az előiránnyal szemben mintegy 18 %-os túlteljesítést eredményezett.

Igen nagy és jelentős szerepet kapott a rizstermesztés, melyből az ország termelőszövetkezeti rizsterületének kb. 20 %-a a szövetkezeteinkben van.

Szükségesnek tartom megemlíteni a legelő-gazdálkodás terén elért eredményeket, mivel a nagykiterjedésű ún. szikeslegelők javítása az állatállomány takarmányellátását nagyban elősegíti. E vonatkozásban ma már a Nagykovácsi Mezőgazdasági Kísérleti Intézetben kidolgozott módszerrel több száz holdon folyik eredményes legelőgazdálkodás.

Az állatállomány is a tervezetnek megfelelően alakult és a 100 kh szántóra jutó számosállat 14 %-kal magasabb a bázis számnál. Megfelelő mértékben emelkedtek az állati termékhozamok is, melyet a felvásárlás volumenének fokozatos emelkedése bizonyít.

Az áruértékesítés alakulását az 1959. évhez viszonyítva az alábbi táblázat mutatja 100 kh szántóterületre számolva:

Áru megnevezése		1959	1967
Kenyérgabona	q	64	198
Takarmánygabona	q	28	38
Rizs	q	58	159
Cukorrépa	q	228	478
Áruhús	q	20	63
Tej	hl	46	71
Tojás	1000 db	0,8	3

E kérdés vizsgálatánál meg kell állapítani, hogy a vizsgált időszak alatt rendkívül sok elemi csapás érte szövetkezeteinket, kezdve az aszálytól, a rendkívül tartós belvízig, az állatállományt pedig a szinte évenként visszatérő száj- és körömfájás akadályozta a gyorsabb ütemű számszerű és minőségi fejlődésben.

Termelőszövetkezeti gazdaságaink a vizsgált időszakban igen nagy lépést tettek előre vagyoni helyzetük növelésére, stabilizálására, ezen belül pedig a tiszta vagyonuk gyarapítására, valamint a szövetkezeti tagoknak a közös gazdaságból származó jövedelmének emelésére.

Az állóeszközellátottság általában jónak mondható és közel 157 millió forinttal magasabb, mint 1959. évben volt, s az 1967. év végén a közös szövetkezeti vagyonnak 42,7 %-a forgóeszköz volt.

Ha a forrásokat vizsgáljuk, nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy míg 1959. évben saját forrás csak 39 %-a volt, jelenleg ez 84,8 %-ot tesz ki. Ennél is kedvezőbb képet mutat az üzemi célokra tartalékolt eszközök forrása, amely a már fentebb jelzett évben saját forrásból csak 45 %-ban volt biztosítható, addig jelenleg 97,2 %-ban saját forrásból származik. Tiszta vagyonuk a termelőszövetkezeteinknek több mint 183 millió forinttal növekedett.

Itt kell beszélni arról is, hogy míg korábban az évvégi készpénztartalékolásra évente csak gondoltunk, addig ez az összeg már megközelíti a 20 millió forintot, és van szövetkezetünk, amely rövid hitelt már nem is vett igénybe és egész évben az egy számlájáról fedezte kiadásait.

A tagság jövedelme szerény, de állandó, évről-évre fokozatosan emelkedő tendenciát mutat, úgyszintén megfelelően alakul a felhalmozás és felosztás aránya is.

Az egy tagra eső jövedelem az 1959. évit alapul véve 39 %-kal emelkedett, és megközelítette a 23 000,- forintot.

Szövetkezeteink ugyancsak nagy gondot fordítanak a tagság kulturális igényeinek kielégítésére és a nyugdíjas tagjaik segítésére.

E célra, a szociális és kulturális alapra 1959-ben csak 104 000 Ft-ot helyeztek, 1967. évben már több mint 3 millió forintot biztosítottak.

IV.

Összegezve az eltelt időszak alatt végbement változást és figyelembe véve városunk területén a termelőszövetkezetek fejlődése, megerősödése érdekében készült fejlesztési program végrehajtásának eddigi tapasztalatait, megállapíthatjuk, hogy – bár tennivaló még bőven van – eredményes volt.

Ezeket az eredményeket elsősorban segítette és biztosította a párt következetes irányítása, az állami szervek segítsége, a Szovjetunió gazdag tapasztalatának alkalmazása, a tudomány fejlődése.

A vizsgált időszak alatt termelőszövetkezeteink megszilárdultak, megteremtették a nagyüzemi gazdálkodás alapjait, stabilizálták vagyoni helyzetüket, folyamatosan biztosították a szövetkezeti tagok jövedelmét, és annak szerény, de fokozatos és állandó növelését.

A mezőgazdaság teljes termelési értéke 192,8 %-kal volt magasabb 1967. december 31-én, mint 1959-ben, ami azt bizonyítja, hogy a sokszor mostoha időjárási viszonyok a szinte egymást követő elemi csapások ellenére is sikerült a mezőgazdasági termelést növelni, s ezzel városunkban is biztosítani a párt és kormány célkitűzéseinek megvalósulását.

Nagymértékben növekedett a szövetkezetek árutermelése, ezzel párhuzamosan megnövekedett a termékkibocsátás, mert összességében 247,5 %-kal több árut adtak szövetkezeteink a népgazdaságnak 1967-ben, mint 1959-ben.

Növekedett a tagok jövedelme, amely 1967-ben 39 %-kal volt magasabb, mint 1959-ben.

Az elmúlt évek mérlege elénk tárja szövetkezeti gazdaságaink történelmi jelentőségű előrehaladását, fejlődését a nagyüzemi gazdálkodás útján, amely időszak azonban nem volt gondtalan diadalmenet.

Az élet természetes rendje az, hogy az elért fejlődési színvonal – most az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésével – új problémák megoldását kívánja meg.

Szövetkezeti gazdáink szorgalma, a szövetkezeti párt és gazdasági vezetők, szakemberek tapasztalata és tudása, párosulva a gazdaságirányítás új meg új tapasztalataival, a legfőbb biztosíték arra, – hogy városunk mezőgazdasága a megyében betöltött szerepe alapján, sokoldalúan keresve a legjobb megoldásokat, – hogy a párt és kormány által vezetett új gazdaságirányítási politikának helyi feladatait is sikeresen tudjuk megvalósítani.

A teljességre való törekvés nem volt céloom, de főbb vonatkozásában ezekben összegezhető – igen röviden – városunk mezőgazdasági szövetkezeti nagyüzemeink fejlődésének eddigi tapasztalatai.

Ezen rövid áttekintés mindenestre két dologra kétséget kizáróan rávilágít: egyik, hogy sok és értékes tapasztalatot szereztünk már, s ezek megalapozottabbá és biztonságosabbá teszik a további fejlődést. A másik az, hogy még számos probléma megoldatlan, s ezek megbízható megoldásához még sok, további tapasztalatra van szükség.

Bízunk abban, hogy a jelenleg még gátló tényezők kiküszöbölődnek, s ez még hatékonyabbá teszi a szövetkezetek tagságának, vezetőségének szorgalmát és gazdasági tevékenységét, s ezen keresztül eredményeit is.

Bojti Imre

A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége szolnoki könyvtárának maradványai

1966-ban hírt adtak a lapok (1) egy ma már ritkaságszámba menő könyvtártörténeti leicetről: Szolnokon, a Lenin Tsz központjában figyeltek fel egy ma már senki által nem olvasott, elfelejtett, egy szekrény mélyén hányódó néhány tucatnyi könyvre. Az elnyútt könyvek külseje valóban nem is kelthet érdeklődést: soknak lefoszlott a gerince, sokat pedig minden külső beütés nélkül, a legolcsóbb és legkevésebbé mutarós anyagok felhasználásával kisiparos műhelyben kötettek be. A meglévő gerinceken ollóval felszabdalt, piros csíkos vignetta-darabok, s rajtuk különböző jelzetek: II. 1. P, 12, 1. P, 19. 1. P. stb. A jelzetet tintával és rediszttollal írta egy tollforgatáshoz nem szokott munkáskéz: alighanem *Tóth Ferenc*-nek, a munkásmozgalom ma már sokfelé ismert szolnoki hősi halottjának keze. (2)

Ez a töredék – mert hiszen a becslések, ill. emlékezések szerint egykor 7–8000 kötetet számláló könyvtárnak (3) csak egy elenyésző része, összesen 41 db. kötet került át a tsz központjából a Megyei Versegly Könyvtárba – éppen a maga elhasznátságával, külső jelentéktelenségével mond nagyon sokat. Számban bármilyen csekély is, tartalmilag nagyon egyértelmű és határozott válogatásra, a használat külső jegyeivel pedig meglepően intenzív kihasználtságra utal. E kettő együtt indokolt következtetésekre ad alapot a szervezet belső életére vonatkozóan: kézzelfogható adalékokat és magyarázatot szolgáltatnak az eseményekhez, melyeket túlfeszített konspiratív formák, lankadatlan osztályharc, leartóztatások, állandó üldöztetés jellemeztek, főképpen az adott időszakban, az 1920-as évtizedben. (4) „Mártírt, minisztert, munkást neveltek a könyvek” (5) – írja az egyik cikk szerzője, s nem túloz; ehhez még hozzá kell tenni, hogy a szervezet az alföldi munkásmozgalom egyik legaktívabb – és a hatóságok által leginkább számon tartott – központja volt, s igen nagy volt a társadalmi kisugárzás is: nem csupán a legális kereteket biztosító fűrészgári munkások tartoznak hozzá, hanem a fűrészgárban olykor időszakos munkát kapó agrárproletárok is, akik a szakszervezeti tagságnak mintegy harmadát képezték. Városi munkásság és falusi szegénység körében forogtak a féltve őrzött könyvek.

Hogy valóban féltve őrzött és megbecsült könyvek voltak, azt bizonyítja, hogy a legsilányabb kiadású brosúrákat is bekötötték, takarékosan, ötöt-hatot egy kötetbe; bizonyítja a kezdetleges, bár igen lelkiismeretes és az adott körülményekhez képest célszerű raktározási rend, s a különösen keresett könyvekben a könyvtáros ákom-bákomjaival írt bejegyzések: „7 nap lehet kint”; „28 napig lehet kint” – a könyv terjedelmétől függően. Az időhatár rövidre volt szabva, egy hétre 150–200 lap esett. Ha figyelembe vesszük, hogy ezek nem regények, hanem kivétel nélkül politikai röpiratok, elemző statisztikák, dokumentumok, sok esetben nehéz fajsúlyú társadalomtudományi és filozófiai, elméleti művek, fogalmat kaphatunk arról, hogy milyen heves érdeklődéssel

fordulatok ezek a kétkezi munkások a szocialista ismeretek felé. Az Ady Endre által megcsodált proletárookra emlékeztetnek, akiket „éhe kenyérnek, éhe a Szónak, éhe a Szépnek” hajt.

Bár sokszáz embert neveltek a közelmúltban ezek a könyvek a munkásmozgalom harcosává, s maga a szolnoki szervezet is központi szerepet játszott, a könyvtár történetéről, állományáról csak elenyészően keveset tudunk. A lapokban megjelent közlemények kivétel nélkül kortársi emlékezésekre támaszkodnak, melyek nem egy pontban elen: is mondanak egymásnak. Magam a Szolnok megyei Állami Levéltárban próbáltam utánanézni az írásos dokumentumoknak, remélve, hogy legalább az alapítóokmányt, a működési szabályzatot megtalálom, és más olyan okmányokat, melyek utalnak a könyvtár fenntartására, működtetésére, állományára. Reméltem, hogy megtalálom a címleltárkönyvet is, hiszen a fennálló szabályok szerint ott kellene lennie.

A Földmunkás Szervezetre vonatkozóan 1928-ból került elő egy akta, melyben az alispán felszólítja a megyei főlevéltárost, hogy a szervezet valamennyi aktáját terjeszse be hozzá; a főlevéltáros válaszol, hogy a levéltár állományában semmi ilyen akta nincs. Az alispán újabb sürgetésére a főlevéltáros ezt a választ megismétli. Hogy az okmányok hová lettek arra semmiféle utalás nincs; föltehetően a rendőrség foglalta le őket. Tény azonban, hogy az akták *1928-ban már nem voltak föllelhetők* a levéltárban.

A szóbeli emlékezéseken kívül tehát egyéb támpontunk nincs, mint a fennmaradt 41 kötet. Ragó Antal emlékezése szerint az állomány nagy részét magyar klasszikusok tették ki, de volt közöttük külföldi is; így Zola, Victor Hugo igen kedvelt olvasmányok voltak. A megmaradt anyag szinte kivétel nélkül politikai, ideológiai jellegű. Ez arra vall, hogy ezt az anyagot kiválogatták, határozott szempont szerint. Csaknem valamennyi kötetbe beleütötték a „MKP Szolnoki VIII. körzete” feliratú körpecsétet, ezek a művek tehát a felszabadulás után a Kommunista Párt tulajdonába mentek át. (6) A Kommunista Párt nyilván nem tartott igényt az agyonolvasott szépirodalmi művekre, s azokat kislejtette. Érdeemes azonban foglalkozni a fennmaradt töredékekkel is; részint a már említett ok miatt, hogy a mozgalom belső, szellemi pezsgésére, ideológiai habitusára vet fényt; részint pedig azért, mert ma már alig fellelhető, eredeti munkásmozgalmi ritkaságok találhatók benne.

* * *

A töredék – számszerű kicsisége ellenére is – mutatja, hogy a könyvtár gyarapítói nagy körültekintéssel és mozgalmi tapasztalattal látták el feladatukat. A vékony agitációs brosúráktól a nehéz elméleti művekig minden típusát megtaláljuk azoknak a könyveknek, melyek a mozgalom szellemiségének alapját képezték. Az ilyen elméleti jellegű kiadványok zöme *az 1919 előtti* időszakból való; *a 20-as évek* anyagában már több a mozgalom mindennapi életéhez kapcsolódó, közvetlenül politizáló munka. Jól tükrözi ez az aprónak látszó tény is a mozgalom belső világát, a két korszak közötti különbséget. Az egész munkásmozgalomra, a szolnokira pedig talán különösen jellemző, hogy a proletárdiktatúra előtti korszak viszonylag nyugodtabb, mintegy az elméleti alapok érlelődnek, a nézetek forrnak és alakulnak; 1919 után – a folytonos üldöztetés, zaklatás közepette – legális formákat kell keresni az illegális tevékenységhez és szándékokhoz, sokkal éberebb rendőrségi megfigyelés mellett kell továbbvinni egy, a korábbinál sokkal élesebb harcot, túlfeszített politikai miliőben.

Az 1919 előtti folyóiratok közül a *Kunfi Zsigmond* és *Garami Ernő* által szerkesztett Szocializmus két évfolyamát találjuk: az 1906–07-es (első) és az 1911–12-es (hatodik) évfolyamot. Valószínű, hogy megvoltak a közbeeső évfolyamok is, mert az előbbibe – a régi, egyszerű nyilvántartási eljárás szerint – az előzéklapra a 9-es, az utóbbira a

13-as számot jegyezték be. Mindkét évfolyamot a Népszava Kiadó kötötte be, nem a kisiparos, akivel a könyvtár dolgozott: ebből talán az következik, hogy nem példányonként járatták a folyóiratot, hanem egyszerre, már bekötve vásárolták meg. Az bizonyos, hogy a köteteket – melyek igen jelentős elméleti tanulmányokat, *Kunfi, Böhm, Weltner, Lukács György* cikkeit, *Somogyi Béla* és *Varga Jenő* polémiáit, a munkásmozgalom, a szövetkezeti mozgalom, a faji kérdés, a különböző kultúrák stb. problémáit és fejlődését taglaló írásokat tartalmaznak – még a 20-as években is olvasták. Mindkettőben ott látható ugyanis a bejegyzés – ugyanazzal az írással és tintacseruzával, amely a 20-as évek kiadványaiban is látható: „21 nap lehet kint”. A lap igen széles nemzetközi tájékozódást is nyújt: elhasználtága jelzi, hogy sokan és sokszor forgatták.

Külön figyelmet érdemelnek az 1919. előtti időszak tudományos igényű ismeretterjesztő sorozatai. Egyetlen kötetbe kötve találjuk a Huszadik Század szerkesztősége által kiadott, *Természet és Társadalom* c. „népszerű, tudományos könyvtár” egyes darabjait: 1. *Jászi Oszkár*: Mi a szociológia? 3. *Madzsar József*: Az ember származása. 4. *Szende Pál*: A magyar adórendszer igazságtalanságai. 5. *Kunfi Zsigmond*: Népoktatásunk bűnei. 6. *Lánczi Jenő*: Szocializmus és etika. 7. *Bolgár Elek*: Választójog és választórendszerünk. 8. *Várady Zsigmond*: Martinóvics Ignác. 9. *Ágoston Péter*: A szekularizáció. 10. *Madzsar József*: Darwinizmus és lamarckizmus.

A kötetek 1908–09-ben jelentek meg; mint látható, egy kivételével valamennyit beszerették. A kitűnően szerkesztett, változatos tartalmú és mégis egyértelmű sorozat bizonyítja, hogy ezek az egyszerű munkások milyen sokat adtak önképzésükre.

A másik külön említést érdemlő darab ebből a régi anyagból *Marx* és *Engels* válogatott műveinek 1. és 2. kötete. Az 1. kötet 1905-ben jelent meg *Bresztovszky Ernő*, *Csizmádia Sándor*, *Garami Ernő* stb. fordításában, a 2. k. 1909-ben *Basch Imre*, *Csizmádia Sándor*, *Kunfi Zsigmond* és mások fordításában a Népszava Kiadónál. Mindkettőt *Szabó Ervin* szerkesztette. A könyv ma már alig fellelhető ritkaság, az izmosodó magyar munkásmozgalom értékes dokumentuma. Érdemes megfigyelni a szisztematikus, *Szabó Ervin* kiváló didaktikai – és egyben rugalmas aktuálpolitikai – érzékére valló válogatást. Az 1905-ben megjelent kötetben – mikor Oroszországban forradalom dúl, Magyarországon sztrájk sztrájkot ér, a kormány egyik válságból a másikba bukik, s alapjaiban rendül meg a dualizmus, – a következő írások kapnak helyet: A Kommunista Kiáltvány, A magyar forradalom, Kossuth és Klapka, A demokratikus pánszlávizmus, Forradalom és ellenforradalom, III. Napóleon államcsínye. A második kötet olyan időszakban jelent meg, mikor már nem a belső, hanem az általános nemzetközi válságok a jellemzők. Bosznia és Hercegovina 1908-ban történt annektálásával végleg kiéleződött a Monarchia és Oroszország ellentéte, fennen lobog a francia revans-eszme, Németország gyarmati aspirációi miatt az Angliával folytatandó háború elkerülhetetlen, a balkáni helyzet zavaros, háborút sejtet. *Szabó Ervin* e második kötetében a figyelmet a nagy fogalmak tisztázására a társadalmi fejlődés és a politikai válságok törvényszerűségeinek feltárására fordítja: így kapnak helyet e kötetben. A német parasztforrhadalom, az Adalékok a közgazdaságtan bírálatához, Szabadkereskedelem és védővám, A nemzetközi munkásszövetség első üzenete, A góthai program kritikája c. tanulmányok.

Mindkét kötet tanulmányozására 21–21 napot engedélyeztek az egykori olvasónak.

Igen népszerűek voltak az angol szociológus és közgazdász házaspár, *Sidney James Webb* és *Beatrice Webb* művei. Közösen írott könyveik olyan széles látókörben és oly világosan mutattak rá a nemzetközi munkásmozgalom közgazdaságtani és szociológiai – elsősorban elméleti – kérdéseire, hogy az első világháborút megelőző időben Európa szerte elismert ideológusok voltak, s egyik művüket (Munkásdemokrácia) legfontosabb részleteiben maga *Lenin* fordította orosz nyelvre. Ugyancz a – ma már igen ritka –

mű szerepel gyűjteményünkben is. 1909-ben jelent meg első kiadásban *Grill Károlynál, György Endre* fordításában. „28 Nap lehet kint” – írták egykor a két testes kötetbe. Ugyancsak megtalálható tőlük a nálunk 1925-ben (Népszava) kiadott A kapitalizmus hanyatlása című, igen éles hangú munkájuk is. E műben egy apró bejegyzés némi bepillantást enged az olvasás nagyon is emberi nehézségeibe. „Minden nemzedék abban az illúzióban él” – kezdődik a bevezetés, s az „illúzió” szó felett ceruzával odaírva: „csalódás, káprázat, áttatás”. Az egykori – kezdő – munkásolvasó bizonyára valami lexikont, vagy szójegyzéket is használt, hogy minden fogalmat pontosan megértsen!

Értékes darabja még a régi anyagnak *Isszaieff A.*: A szocializmus és közélet című, több mint 600 oldalas munkája (Ford. Garami Ernő, Bp., 1910. Grill K.). Tanulmányozására 28 napot engedélyeztek. Fellelhető a jeles holland költő, *Hermann Gorter* egy ma már teljesen elfeledett műve is: A történelmi materializmus. (Ford. Pogány József, Bp., 1909. Haladás K.). Gorter marxista gondolkodású költő volt, a holland impresszionizmus és szimbólizmus egyik úttörője, a holland marxista irodalomtörténet-írás egyik megalapítója. Kis tanulmánya – mely műfajában erősen elüt munkásságának egészétől – tömören jellemzi a történelmi materializmus elméletének alapját. A mindössze 125 lapos, kis formátumú könyv tanulmányozására a többihez képest szokatlanul hosszú időt, 14 napot állapítottak meg: nyilván tankönyvnek tekintették, mely az ideológia alapfogalmainak elsajátítására való.

Külön meg kell említeni az 1919 előtti anyagból néhány harcos, a maga korában nagy hatású *röpiratot* is, melyek a kor egy-egy alapvetően fontos és kényes kérdését vitatták. Ezeknek a műveknek volt feladata, hogy indulatokat és szenvedélyeket gerjesszenek. Ilyen volt *Kudlik Imre*: Néhány szó a közigazgatás reformjához (Bp., 1900. Rózsa Kálmán és neje K.) című röpirata. A benne lévő bejegyzés szerint, mely 1903. VI. 15-én kelt, *Sonkoly János* (7) tulajdona volt; így szerzünk tudomást arról, hogy a könyvtár – alakulásakor – a szövetség tagjainak könyvadományaiából is gyarapodott.

Úgy is, mint röpirat, úgy is mint dokumentum, ma már csak a munkásmozgalmi archívumokban fellelhető ritkaság *Ferenczi Imre* tanulmánya, melynek címe: A munkás lakáskérdés. Különös tekintettel Budapestre. (Bp., 1906. Kilián Frigyes ny.). Hatalmas indulati telítettségével, éles hangjával vált nagy hatású röpirattá *Faber Oszkár*: A keresztény szocializmus c. írása. Érvelésének középpontjában könyörtelen antiklerikalizmusát állítja, az egyház saját gyvercseit fordítja meg, morális alapon érvel. E művek szellemisége abba az irányba mutat, amelyben a szolnoki földmunkás szakszervezet is fejlődött. Nyilván szerepük volt abban, hogy 1919-ben, majd ezt követően az illegalitás korában is a szövetség szolnoki tagozata lényegében kommunista volt, ilyen jelleggel működött, s mint ilyet, üldözték.

A könyvek e csoportjában külön értéket képeznek a dokumentumok. 1916-ban tette közzé a Népszava Kiadó *Jászai Samu* és *Révész Mibály* szerkesztésében a „Régi szocialista iratok” c. sorozat 1. számaként „A Magyarországi Szocialista Párt alakulása. Az 1890. évi pártgyűlés jegyzőkönyve és a negyedszázados évforduló ünnepségén elmondott beszédek” c. kiadványt. Nem kis dolog volt ez – 1916-ban! – mikor feje tetején áll egész Európa, s mikor az egyik szerkesztő, *Révész Mibály* is így vélekedik az előszavában: „A mindent elsöpréssel fenyegető vérzivatar tizenennyolcadik hónapját szenvedjük – és a magyarországi szociáldemokraták elé *ilyen* olvasmánnyal léphetünk... e könyv címlapján az évszám helyén 1916 van, az az esztendő, amelyről évtizedek múltán hatalmas könyvek tanítanak majd, mint egyik nagyon fontos esztendőjéről Európa, az egész világ rengésének. És örülünk azért is, hogy van *akkora* táboruk az olvasó magyar munkásoknak, hogy íme, megkezdhetjük a régi szocialista iratok gyűjteményes vállalatát.” A gyorsírásos jegyzeteken alapuló, páratlanul érdekes jegyzőkönyv közli egyebek

közt Engels, Wilhelm Liebknecht s „a Szent-pétervári munkások szocialisztikus agitáció-egylet”-ének levelét a pártgyűléshez.

Az irat eredetileg füzet alakban jelent meg, s ehhez hozzákötöttek egy tőle teljesen független, nem tudni, honnan származó statisztikai összeállítást is, melynek főbb táblázatai: „A létminimum adatai 1914–1924-ben”; „A tisztviselői létminimum adatai 1924-ben”; „A család mérlege a hetibéreseknél”; „Az életszínvonalcsökkenés $\frac{0}{0}$ -okban, szemben a békebeli létminimumon aluli életszínvonallal”; „Az egyes foglalkozási ágak alkalmazottainak életszínvonala”; „A munkások heti keresete egyes városokban 1924 októberében”. „A kereset vásárlóértéke egyes városokban 1924 októberében”. A kötet legvégére pedig egy 126 oldalas bibliográfiát és könyvreklám-összeállítást csatoltak, mely a magyar könyvkiadásnak úgyszólván minden területét érinti. Három, egymástól teljesen különböző, de a maga nemében érdekes és értékes kiadványt találunk az egyszerű fedőlapok között, bizonyosságául annak, hogy az egyszerű munkás-könyvtáros tudott válogatni, s minden értéket meg akart őrizni.

Párttörténeti szempontból is igen érdekes Göndör Ferenc 127 lapos könyve, melynek címe: *Szerb szocialisták a világháborúban*. (Népszava K. 1916. Kunfi Zsigmond előszavával.) A szerző a Népszava sajtó-hadiszállásbeli tudósítója volt. A fronton a munkásmozgalomban résztvevő szerb hadifoglyokkal keresi az érintkezést, s megindító adatokat közöl a szerb szocialisták szenvedéseiről, emberi helyzetéről. Megrendítőek azok a naplójegyzetek, melyeket az esetet Tucovics Dimitrij szerb fhdgy zsebeiben találtak: ez a katonai szocialista volt, s gyűlölte a háborút, irtózott a mindkét oldalon felkorbácsolt nacionalista szenvedélyektől. „...Aki olyan világfelfogással csatázik és hal hősi halált, mint amilyen Tucovics Dimitrij elvtársam biblikus erejű naplójegyzeteiből sugárzik ki, az a legnagyobb emberi mártíriumot szenvedte át” – summázza a szerző a naplót.

A könyv egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja nem született előzmények nélkül, a háború éveiben szociáldemokraták egyes csoportjai és más baloldali társulások fokozott élességgel fordultak szembe azzal a hivatalos szociáldemokrata felfogással, mely a háborút elfogadta és támogatta.

Ritka dokumentumok a Magyarországi Szociáldemokrata Párt évi gyűléseinek teljes anyagú jegyzőkönyvei az 1909, 1911, 1912. és később az 1924. évből. *Bokányi Dezső*, *Csizmadia Sándor*, *Landler Jenő* és más, részben ma is emlékeztet, részben elfeledett munkásmozgalmi vezetők vitái, eszmefuttatásai, melyek többnyire a beszéd hevében születtek. Az 1911. évi jegyzőkönyvből került elő *Velemi Endrének*, az érdekes forradalmáregyéniségnek ma már feledésbe merült felszólalása; Velemi Endre később, mint a jászapáti direktórium elnöke, a bevonuló román csapatok áldozata lett.

Az 1920-as évek könyvanyagában – bár föltétlenül érezzük benne az adott lehetőségekhez mért válogatást – erősen kifejezésre jut a szociáldemokrata elem. Igaz, hogy legális kommunista könyvkiadás nincs, a könyvtári állományban pedig illegális iratokat – amennyiben rendelkeztek ilyenekkel – nem tárolhattak.

Aránylag sok az olyan *brosúra*, mely kétségtelenül a baloldali szociáldemokrácia felfogását tükrözi, s éppen a legalitás és illegálitás határán mozognak. Ezeket valósággal elrejtí a könyvtáros, de úgy, hogy minden olvasóhoz eljusson. Így például *Bernstein Mi a szocializmus?* című füzetének (Ford. Mígray József, Bp., 1923.) végére kötik a névtelenül megjelent „Kik hozták be a románokat Budapestre, vagy hogyan ütötték agyon Friedrich-Csilléry-Pekár úrék a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot” című, rendkívül éles hangú brosrát. Ugyancsak Bernstein egyik ártalmatlanok látszó művéhez (Lassale Ferdinánd és jelentősége a munkásosztály számára. (Ford. Takács Mária. Bp., 1923.) kötik hozzá Otto Bauer A szocializmus útja (Ford. Somogyi Béla, Bp. 1912.) és Várnai Dániel, Farkas István, Propper Sándor, stb. brosráját, mely kifejezetten lázít és harcra ingerel, elsősorban a *kisparaszti* tömegek között: A magyar adórendszer igaz

ságtalanságai. A füzet voltaképpen a képviselőházban elmondott beszédekből vett válogatás. Egyetlen kötetbe foglalva találjuk még *Gál Benő*, *Jászai Samu*, *Propper Sándor*, *Szakasits Árpád*, egy másik esetben *Révész Mihály*, *Migray József*, *Parvus* különböző füzeteit.

Bár a közvetlen agitatív célzatú művek vannak többségben e nehéz évtizedben, nem hanyagolják el az elméleti képzést sem. A klasszikusok közül itt találjuk *Engels*: A család, a magántulajdon, és az állam keletkezése (Ford. Rab Pál, Bp., 1922. Népszava K.) c. művét, továbbá egybekötve az Angliában élő német szocialista, *Max Beer*: A szocializmus és a társadalmi harcok c. művének három különböző kötetét: Az ókor (Ford. Migray József, Bp. 1922. Népszava), a Középkor ua., uo. 1923. és Az újkor (1923.). Megtaláljuk a szociáldemokrata ideológia klasszikusait. *Korotkin* és *Bebelt* is.

Ritka és érdekes darabja a gyűjteménynek az 1923. esztendőre kiadott *Földmunkások naptára*, mely úgy, ahogy van, minden lapjában tömény agitáció. Lászt a naptári táblázatok felett elhelyezett rajzokkal, a földmunkás mozgalom történetének előadásával, a benne közölt nem nagy művészi értékű, de erős agitatív hatású versekkel, sőt még a kalendáriumokban hagyományos „anekdotákkal” is. „Útmutató”-ja értékes helytörténeti dokumentum: a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjainak és befizetőhelyeinek címjegyzékét közli.

Említésre méltó *szépirodalmi* művet csupán egyet találtam a töredékben: *Knut Hamsun*: Őszi csillagok (Ford. Ács Géza, Bp. 1923. Népszava K.) c. regényét. Az emlékezőknek ez egy lelet alapján is elhíhetjük, hogy valóban értékes anyagból válogatták a szépirodalmi állományt is. A norvég író e század egyik legérdekesebb jelensége, világcsavargó, a kisemberek nagyigényű realistája, akit Thomas Mann méltán nevezett „napjaink legnagyobb élője”-nek.

Nem könnyű dolog egy *könyvgyűjteményben* olvasni úgy, hogy képet alkossunk egy közösségről, mely e gyűjteményt létrehozta; még kevésbé könnyű azzal a szándékkal olvasni a könyveket, hogy bennük az *ezykori olvasókra* ismerjünk. Különösen megnehezíti ezt az a körülmény, hogy csak egy jelentéktelennek látszó töredékre vagyunk utalva, melynek alapján következtetésekre kell jutnunk, tanulságokat kell leszűrniük.

Úgy vélem azonban, hogy e kis könyvcsoport tanulsága mégis egyértelmű. Igazolja ezt a szolnoki munkásmozgalom azóta már sok részletben feltárt története.

Imre Lajos

Orosz dokumentum az első világháború magyar katonáiról

*„Igy járnak a Végezés ormán
Ezer és ezer évek óta,
Mindig a Halálba loboltak,
S el nem hagyta őket a nóta.*

*Miért? kiért? mikor?: erősen
Állták, mert így rendeltetik el,
S be szép ilyen végzetes néppel
Ugyanaznak tudni magunkat.”*

Igy énekelte meg Ady Endre a „nótázó, vén bakák” tragédiáját, az első világháború szörnyű magyar pusztulását. A hadrakelt seregekben látta kibomlani a szép népi erőt, s egyben látta annak esztelen, céltalan pusztulását is. A magyar katonák félelmetes szuronyrohamai magára a nemzetre több gyászt és bajt hoztak ama szövevényes történelmi konstellációban, mint az ellenségre. Ady tragikusan, kétségbeesve, s egyben ajdalmos büszkeséggel nézte ezt az értelmetlenül elfecsérlődő erőt.

*„De csinálod, mert csinálod,
De csinálod, mert erre lettél,
S ha már álltad, hát kiállod”* – sóhajtott reménytelenül, miközben a halállal gyürkőző „Mesebeli János” „öreg bűnét”, harcát, „csalatását” figyelte.

Úgy véljük, e tragikus erőfeszítések pszichikuma elválaszthatatlanul hozzátartozik a korszak történelméhez; de hozzátartozik a szovjet forradalom győzelméért küzdő száz- és százezer magyar internacionalista pszichikumához, indulataihoz és tapasztalataihoz is: hiszen ők voltak a tegnapi „mesebeli János”-ok, „nótázó, vén bakák”.

Ezért közöljük örömmel az alábbi ritka dokumentumot, melyet *Wesniczky Antal* beseny佐gi ny. tanítótól kapott szerkesztőségünk. (Szerk.)

* * *

„A fronton való hosszas kóborlás után, megállapodtam végre a „Vörös Kereszt” pétérvári különítményénél. A Kárpátok lábainál vagyunk.

Egbenyúló sötétzöld hegyek, amiken itt-ott látni sárga földcsíkokat. Öröm és félelem szállja meg az embert, ha a Kárpátokat látja; ismét megmászni ezeket a meredek magaslatokat, ezer veszedelem között lenni, és mindezt folytonos harcok között. Az osztrákok is nehezen tudnak visszavonulni, némelyek fogságba jutnak, mert elfáradtak; vergődnek, vergődnek a magas hegyek között, és várják a sorsukat.

Mint sokszoros éles fogak merednek égnek a Kárpátok; mint valami csodálatos bástyafal. Magyarország szerencsés, hogy e bástyafal mögé rejtőzött, mert különben mezőit már régen összetaposták volna az orosz lovak.

A mi csapásaink leginkább a magyarokat érik. Azok az osztrák ezredek, amelyek szlávokból, olaszokból, németekből állanak, jól harcolnak, de csak addig, amíg kedvező körülmények között harcolhatnak, de mihelyt rosszra fordul az ügy, szaladnak, vagy megadják magukat. A magyarok dühödten harcolnak, a végsőkig védik magukat és meghalnak.

Általában az egész háború alatt, de különösen az utolsó harcokban történt meg igen gyakran a következő eset: Az osztrák és magyar ezredek össze vannak keverve; az osztrákok elszaladnak, vagy megadják magukat, így a magyarok szélső szárnyai védtelenek maradnak és a magyarokat bekerítik és leöldösi. Így azután az osztrák veszteségek legnagyobb részét a hadifoglyok teszik ki, a magyaroknál a halottak. A háború után ki fog derülni, hogy Magyarország emberveszteségei a legnagyobbak.

Igen gyakran játszódik le a következő jelenet:

Sebesült magyart hoznak – fekete, napbarnított arc és a gyűlölettel izzó szemek. – A megtettesült ördög – mondják a sanitécek.

Ő nem érti, őt sem értik. A magyar komoran, gyűlölettel néz maga körül.

Bekötözik, adnak neki enni, kap cigarettát – az arcán éppen olyan élénk öröm jelenik meg, mint amilyen gyűlölet lakozott ott előbb, és most sem tud semmit sem mondani.

Ha valamelyik közülök tud németül, megkérdezheted a magyart: miért harcol, kinek a nevében pusztulnak el egész ezredek? Ő beszélni fog arról, hogy a szerbek megölték az osztrák trónörököszt, általában olyan dolgokról, amikhez Magyarországnak semmi köze nincs. A legszomorúbb pedig, hogy ha majd ezek a megnyomorított emberek a hosszú fogság után hazatérnek, a vezéreiktől sem fogják megtudni, miért harcoltak és pusztultak.

Mi, most ismét Magyarország határánál állunk, és akaratlanul is az jut eszünkbe; miért harcolnak ők ebben a harcban, a német nemzet világhuralmáért?”

* * *

Egy hadifogoly tiszt fordításából másolta 1916-ban, a jaranski hadifogoly táborban: Wesniczky Antal, 314. honvéd gyalogezredbeli hadapród..

Wesniczky Antal

Fasiszta rabságban Szolnok környékén 1944. szeptember–október

1944. szeptember 8-án útnak indították a 304-es számú munkaszolgálatos századot az erdélyi Retteg községből, ahol két hónapig dolgoztunk. Kosztunk elégséges volt, parancsnokaink közül hadnagyunk és őrmesterünk nagyon emberségesek, a keretlegények is tűrhetőek. Jó erőben volt a mintegy 230 főből álló egység. Olasz, zárt teherkocsiban folyt az utazás, több okból aránylag jó kedvvel. Elsősorban akkor még nem volt ismeretes, hogy elhurcolt családtagjaink nagyrészt már nem élnek, krematóriumokban pusztultak el. A románok kiugrottak a háborúból, a front veszedelmesen közel járt már Retteghez; egyik vonat a másik után ment el táborunk mellett, egyrészt zsákmánnyal, másrészt ronccsá vált ágyúkkal. Hitler ellen nemsokkal előbb merényletet követtek el, Párizsból kiverték a fasisztákat; nálunk erősen meglazult a katonás fegyelem, és mentünk a Dunántúl irányába. Igaz, csíga módjára, mert volt nap, amikor 10 percet ha ment a vonat, hogy helyet adjon a német vonatoknak. Zsibón éppen a mi vonatunk mellett állott meg a Kolozsvárról befutó gyorsvonat, egyik ablakából egy férfi hajolt át felénk és kérdezte, tud-e valaki németül. A bajtársak engem toltak a teherkocsi széles ajtajához.¹ Ez a férfi sebtében közölte, hogy bécsi újságíró, Erdélyből menekül, mert hiszen ma holnap a magyar sereg is kiugrik a románhoz hasonlóan, akkor el van vágva az útja hazafelé. Egyúttal jóreménységgel biztatott, hogy mihamarabb vége rabságunknak, Bethlen lesz a miniszterelnök, és már folynak a tárgyalások az angolokkal. A gyorsvonat tovább száguldott: és ekkor a tolmácsot hirtelen kikapta egy körmendi kereskedő és csüddöngölőt járt vele, már amennyire a szűk helyen lehetett. De még az este lelohadt a kedv. Vonatunk mellett egy nyitott teherkocsisor húzott el, rajta csupa gyerek, Jugoszláviából cipelték el őket; az eső pedig paskolta szegényeket. Összebújva kucorogtak. Akkor aligha van még közel a szabadulás.

Úgy is volt. Másnap megint cammogott velünk a vonat; távolról látszott Nagybánya – egy művészeti írónak mennyire gondolatébresztő látvány – megint néhány nap, kiértünk a Nagyalföldre. Debrecen pályaudvara friss sebekkel vonult el szemünk előtt, jóformán egyetlen falból állott és az ablakokban bontó napszamosok állodgáltak. Mintegy hatnapi utazás után begördült a vonat a szajoli állomásra, helyesebben mondva annak romjai közé. Ekkor hallottam először ezt a jassz szót: meló.² A mi szakaszparancsnokunk kinézett az ablakon: „lesz itt meló”. Egyetlen ép vágányt láttunk, a legszélsőt, kocsik fúródtak a földbe, mozdonyok fejtetőn és mindenütt erős petróleumbűz. Hanem nem sokat lehetett a kocsiban szemlélődni; sorakozásra szólta a parancs. Egy aranygalléros vasúti tiszt másodmagával sorunk elé állt ezzel a köszönéssel: U r a i m. Mintha villanyütés járta volna át a századot. Nekünk ezt! A tiszt folytatta: Nemzeti munkára hívjuk fel önöket, látják, mivé lett a pályaudvar, kérem, segítsenek a rendbehozatalánál!” Olyan nagy hatással volt az emberséges hang a baj-

társakra, hogy azonnal szedelődzködtünk ásóért, kapáért és megindult a pályaudvar körül a munka. Én még lábadoztam súlyos lázbetegségből, a konyhához osztottak be vízhordónak.³ Ez látszólag könnyű munka volt, de nem a szétlőtt pályaudvaron, melynek főépületéből a közepén egy nagy darab hiányzott; minden közeli kutat telített a petróleum, nyilván egy egész vonatot vert szét a bombázás. Lépten-nyomon láttam parasztokat, amint kannával merték ki az árkokból a mocsaras folyadékot. A főépületben nem akadt tiszta víz, emellett nem volt könnyű tolató mozdonyok közt átevickélni a romokon és elgömbült síneken. Végre a pusztatenyői kijárónál találtam egy tiszta vízü kutat, de nem kerekest, nagy nehezen találtam meg a rúdját. Ott egy hatalmas halom postacsomag hentergett a földön, ugyanis az Alföld felől csak Szajolig közlekedtek a vonatok, a Tisza-hidat szétverte a bomba. Az állomáson is magaslott valami torony-szerű ház.

Szállásra a vonatban maradtunk. A konyha egy nyitott teherkocsin helyezkedett el maga három kondérrájával, a szabadban tisztítottuk a babot, krumplit. Ebédre hazajötték embereink, ott ettünk a konyha-kocsi előtt. Egy kocsiiban elhelyezkedtek a szabók az öreg, sánta Blum bácsival, meg egy-két cipész. Az üres vonatot pedig őrizte egy-egy maródi. Délután, miután a kondérok tisztításánál segítkeztem, beszálltam Blum bácsihoz egy kis tereferére, hát négy órakor egyszerre megtolják a vonatot, mintha mozdonyt kapcsoltak volna eléje, és megindul a kocsisor, szép egyenletesen megy is ki a pályaudvarról, Blum bácsi majdnem jajveszékelt, hogy visszavisznek Rettegére, de az ajtóból kihajolva látom, hogy hadnagyunk is a vonaton van, szintén integet a mozdony felé. Bizony Pusztatenyőig kivittek, ott azután nagy pörpatvar támadt: a gépész bizonygatta, hogy parancsot kapott, a vonatot vigye éjszakára Pusztatenyőre, az, hogy a bajtársak nincsenek rajta, nem az ő gondja, végre hadnagyunk telefonált Szajolba és visszarendelték a vonatot.

Szajolban ácsorogtak ottragadt bajtársaink, hűvösödött, felső ruháik, némelyik inge is a vonaton volt, hát dideregve várták a vonatot; vissza Pusztatenyőre. Egy csoport, vagy huszan, azonban nem kaptak értesítést, hogy a vonat nem marad Szajolban, ezek később részben félmeztelenül álltak a pályaudvaron; egy más század vette őket pártfogásba, amely egy nagy istállóban tanyázott az állomás közelében és megosztotta velük a vacsoráját is. A bombázás Damokles kardjaként függött a fontos csomópont felett, épp azért menekítettek minket Szajolból ki. Reggel azután visszavitt a vonat, de a munkát szinte naponta riadó szakította félbe, ilyenkor vonatra ültünk és néha Törökszentmiklósig utaztunk, máskor Pusztatenyő előtt egy gazdag gyümölcsös keré közelébe. Gondoltuk, annak mindegy, a bomba tarolja-e le, vagy mi éhes üldözők. Üldögélve néztük, hogy hálózza be a horizontot a sok-sok ezüst fonál.

A munkában valami nagy iramot nem lehetett tapasztalni, szép meleg szeptemberi napok voltak, és kedvező hírek szálldogáltak a levegőben. Blum bácsi, úgy látszik, titokban dolgozott a vasutasoknak is; ha mosogatás után bementem hozzá a vagonjába, mindig meg tudott kínálni édes paprikával, friss paradicsommal és jólesően édes hírekkel, amelyek a háború végéről regéltek. Szorgalmasan terjedtek és többnyire hitlere is találtak, csúpa óvatosságból erhának neveztük, azaz rémhírnek, hogy valahogy el ne riasszuk. A napját nem tudom, de lehetett úgy szeptember 20-a, amikor a legpesszimistábbak is nyíltan beszélték, hogy a második fasisztabarát miniszterelnök, Lakatos, békeajánlatot tett az angoloknak. Valamiféle gerendáért menesztettek néhányunkat egyik közeli majorba, velünk volt Karczag Endre fehér karszalagos szolnoki mozis. Gál József szakaszvezető kísért minket. Ez a Somogy megyei Csurgóról való volt, idősebb, általában távol minden rossz szándéktól; pénzért minden szívességre hajlandó volt; gyakran részeg, ilyenkor kevéssé beszámítható. Valamit kifogásolt a menetben; ekkor Karczag épp a jó hírek hevületében rákiabált: maga mer beszélni, hisz lehet egy óra múlva szabadok vagyunk és mi parancsolunk magának. Gál összehúzta magát, azon-

ban Karczag rossz prófétának bizonyult; mire a gerendát vállunkon víve az állomáshoz érkeztünk, már ott volt az újabb parancs, kiviszik vonatunkat a romos Tisza-hídra, és a mi századunk is részt vesz német vezérlés alatt az újjáépítésben.

A „Blum hírközpontban” megtudtam, hogy Lakatos tapogatózásairól tudomást szerzett a német hadvezetőség, és a magyar kiugrás veszélye miatt szükség volt a Tisza-hídra, amelyet furcsa módon, eddig úgy hagytak romosan, tán azért, mert a szolnoki nagy híd nem szenvedett kárt. A vasúti híd romjaitól tán 500 méterre állott meg vonatunk, mögénk még egy vagy két munkaszolgálatos század kocsisorát tolták. Kietlen vidékre kerültünk. Engem a holdról készített kráteres fényképekre emlékeztetett: itt is a vasúti töltés két oldalán bombatölcsér bombatölcsér mellett. A hídnál bakterház romjai. Magát a Tiszát sem láttuk, eltakarták a fűzesek. És mindenütt német katonák...

Egy pár nappal előtte – és emiatt is nagyon fájt – ellentét. Vasárnap volt. Rettenen két hónap alatt egyetlen teljes szabadnapunk volt, Szent Istvánkor. Július folyamán egyszer úgy, hogy délelőttjét elvette a rettegi templomok látogatása, ezenkívül ha kétszer volt szabad délutánunk, vasárnap. Itt Szajolból ezúttal Tiszapó pusztára vontatták ki a kocsisort, és másnap reggelre sem kerültünk vissza Szajolba. Igaz, evőeszköz és bakancsvizsgálat volt, enyhe dörgedelmekkel, légi veszély, majd ebéd után a közeli ligetben a keresztény vallásuk összegyűltek; ilyenkor én beszéltem hozzájuk, a beszéd lényege az volt, hogy fogjuk úgy fel rabságunkat, mint ahol megtanultuk, mi a türelem. Ha visszatértünk majd a mieinkhez, hasznosítsuk ezt, kicsiségek miatt ne kínozzuk a mieinket. Óreink közül többen meghallgatták, egyikük másikuk könnyekre fakadt.⁴ Mind idősebb ember volt, nem a maga jószántából hagyta oda családját, fészket. Zsidó bajtársaink ezalatt heverésztek, aludtak. Újságot olvasni tilos volt, épp úgy kártyázni is. Mikor alkonyodott, zsidó bajtársaink foglalták el a ligetet, ekkor kezdődött az ő újévük. Volt köztük, akinek nemcsak imakönyve lappangott a holmija közt, de a szertartást is ismerte. Ellentét a zsidók és keresztények közt egyáltalán nem volt; úgy találtam jónak, hogy amikor kezdtek kijönni a ligetből, melynek szélén két terebélyes bokor mintegy kaput alkotott, szíves hangon boldog újévet köszöntöttem rájuk. Nagy meghökkenésemre egy páran sírva fakadtak, bár a legtöbben kedvesen viszonyozták a jókívánásokat. Blum bácsi könnyei is záporoztak; végre is őt kérdeztem meg, valami ügyetlenséget követtem volna el? De megnyugtató: az ugyanis a szokás, hogy amikor a családfő újév előestéjén hazatér a templomból, a család a lakás ajtajánál várja a jókívánatokkal. „Maga tanár úr, a családot helyettesítette, ez igen jól esett nekünk és ezért érzékenyültünk el.”

Nekünk élelmiszert nem volt szabad vásárolnunk, de persze, ha tehettük, nem mulasztottuk el. Pusztaapón egész nap jöttek-mentek olcsó ennivalóval a parasztlak. Volt egy kocma is, de oda sem lett volna szabad belépni. Hanem hát Gál szakaszvezető alaposan benyakalt és megfogott, erővel be akart vonszolni, hogy meghívjon egy pohár borra. Nagy nehezen tudtam lerázni, hanem a kocsmáros, a jelenet tanúja, gúnyosan megjegyezte, „szép állapotok vannak ebben a században.”

Reggel ugyan korán elindultunk Szajol felé, hanem Pusztatenyőn órákig vártunk és ezalatt egy honvéd végigjárta a kocsikat és kávékockát adott el, persze zsákmányolt holmi volt. Igen finom cukrozott valami, jól ízlett nyersen is. De ebből főzték a mi reggelinket is. Szajolban azonban kiszálláskor a keretlegények kiabáltak, hogy aki vett, adja le, mert lopott jószág. Persze senki sem adta le.

Hát ennek a világnak befellegzett a Tisza-hídnál, emberlakta hely nem látszó sehol. Elmentem vizet keresni. A hídnál levő őrház mellett volt ugyan egy megsérült kerekes kút, de vödör nélkül, a kerekes egyre azt nyöszörögte: Pityu ki? Összes István-Pityu ismerőseimet hasztalan jellemeztem, egyre csak más Pityu iránt faggatott. Nagyobb baj volt, hogy amikor kötéllel leengedtem a vödröt, mocskos víz jött fel

fadarabokkal, rozsdás szegekkel, roncsokkal. Azért egy vödörrel fel akartam vinni töltésen álló konyha-kocsinkba, de egy német katona utamat állta: adjak neki inni. Magyaráztam: nem ivóvíz; erőszakkal kiragadta kezemből a vödört, de azután undorodva földre dobta. Nem lehetett róla szó, hogy felfőzik a vizet. Elindultam a szajoli állomás felé. A hídig kettős vágány futott, a mi vonataink mellett szinte az állomásig álltak a megrekedt teherkocsik; a mi vágányunkra is néha rájárt egy mozdony; váratlanul nagyot lökött a mi kocsisorainkra, ilyenkor főleg a konyha-kocsin, meg a századirodában volt nagy csörömpölés. Félúton volt egy romokban álló őrház, annak kútja használható állapotban, segített nagy bajomban. Hanem itt is hamar beütötte a baj. Rajtam kívül volt még vagy két vízhordó, egy nap kb. 28–30 vödör víz kellett a konyhán, a más századok is ide jártak. Pár nap alatt hamarosan kimertük a vizet; tehát versenyezni kellett reggel: ki ér oda előbb. Amazoknak volt egy ütődött vízhordójuk, azt mondta magáról: matematikus; kérdezte tőlem, van-e valami nevezetes ember nálunk, mert Sándor operaházi hegedős raboskodik vele. Nekem nagyobb gondom volt a víz; ha nagyon kevés vizet hagytam, a pasas alaposan összeszidott.

Nagy baj volt az, hogy nem ástak nekünk latrinát, a németek maguknak igen, de nekünk? – ott volt a sok kráter, így azután elég döglletes levegő kezdett terjengeni a vonat közelében.

Hogy a vonatok elérjék a magasan induló hidat, egyre emelkedő töltés vitt oda, a váratlan tolatás veszélye ellenére a vágányok mentén szoktam ballagni a vödörrel a vége felé már tekintélyes magasságban a pályát kísérő kocsit felett. Egy alkalommal ütött-kopott népség ment lent, alig vetettem rájuk ügyet, de elkezdtek integetni felém és kiabálni: Tánár, tánár, ápr. ápr. Ime: rettegi románok voltak, táborunk mellett volt a sáttortáboruk, kubikusok, a kiugrás után elvitték őket az ország belsejébe. Jölelkű, egyszerű emberek voltak, sokszor vittem nekik is vizet, most itt a Tisza mellett megimertek. Rohantam le a töltésen, egyszeriben körülfogtak és a maguk naiv gondolatvilága szerint faggattak: mikor jöttem el Rettegről, nem láttam-e véletlenül a családjukat, össze-vissza simogattak, ölelgettek, a szülőföldjük üzenetét képzelték bennem. A vizemet persze kiitták.⁵

Még tartott a száraz idő, a zsidók legnagyobb ünnepe, a hosszú nap előestéje elkezdett a bőjttel. Az egyik kráterben gyülekeztek össze és a bombaveszély ellenére egy szál kis gyertya mellett imádkoztak. Meglepő látvány volt, festő ecsetére méltó. Másnap legtöbben bőjtöltek, de azért dolgoztak, este vacsorára megkapták az ebédet. Azonban beállott az esős időszak, keserves napokat hozott. Mindenki ingerült lett. Az őrháztól nem volt szabad a töltésen vinni a vizet, hanem az úton lenni, ez azzal járt, hogy a vonathoz a jó magastöltésre fel kellett kapaszkodni, egy sár volt; úgy szerveztem meg a dolgot, hogy a másik két vízhordóval együtt mentünk, a töltésen félkezünkkel a vödör, félkezünkkel a másik kezébe fogódzkodtunk, üggyel, bajjal felkapaszkodtunk. Az élelmiszereket is így szállítottuk fel a kocsiról a konyhakocsihoz. Ilyenkor hallottunk híreket is a biztató hadállásokról; dél felől közeledik a szovjet sereg. Ez azonban némileg aggasztó is volt, mert netán beleszorítanak a Tiszába, a híd igen lassan készült, a másik híd messze, volt valami igazság az aggodalomban. Az örökös eső, a cipekedés a sárban kimerített. Történt, hogy annak a helynek a közelében, ahol a töltésen kapaszkodtunk fölfelé, németek kezdtek dolgozni; se szó, se beszéd, egyik társunkat elvonszolták ásní, ásót nyomtak a kezébe. Mikor a legközelebbi fordulókör közeledtünk, ez a társunk az ásóval odarohant a megszokott nyomhoz, hevenyészve lépcsőfokokat vágott be a töltésbe; őrei észrevették, egy-kettőre utána-siettek és az ásónnyelével verték, de ő nem tágitott addig, míg elég fokot nem vágott ki a számunkra. Tán nem nagy dolog, de mégis a bajtársiasságnak igen szép példája volt, érdemes arra, hogy elemi iskolás olvasókönyvbe kerüljön. Szegény társunk félév múlva Mauthausennél tifusban pusztult el.

Minthogy Sopron városa kormányzói kegyelemre terjesztett fel, bizonyos kedvezményeket tapasztaltam; ezt szerettem volna igénybe venni, mert a vízfordás, vagyis az egész napi sártiprás kezdett elkeseríteni. Arra gondoltam, hogy az irántam jóindulatú őrmester talán áthelyez a mosodába. Két bajtárs, akit azután Weiss néninek és Steurer néninek neveztek el, egyik teherkocsiban mosodát rendezett bé, mentesek lettek más munka alól, de a bajtársak számára ingyen kellett elvállalniuk a mosást. A rossz nyelvek szerint vetek egy koporsót, így nyertek két teknőt, bakot is szereztek, meg egy rossz katlant; ez a töltés szélén állt; egy igen vézna, öreg bajtárs, Bruckner bácsi fűtötte és melegítette benne a vizet. A ruhához szappandarabokat kellett hozni. A „nénik” azonban felhasználták a jó alkalmat és egyúttal árultak almát és gyümölcsöt, gondolom egyebet is, és a szennyes ruha nagy halmai alatt tárolták. Ide kíváncsi voltam én. Tudva azt, hogy a két „néni” igenis pénzt fogad el a mosásért, azzal jelentkeztem, hogy teljesen ingyen kívánok itt működni. Képzettségem? Első állomásunkon, Kőszegen, a katonai nevelőintézetben a mosodában dolgoztam. Steurer néninek nem is volt ellenvetése a belépésemre illetően, Weiss néni azonban himelt-hámolt. Steurer néni próbámosásra szólított fel; Weiss néni kifogásolta, hogy csavarom ki a ruhát. Steurer néni viszont azt mondta, hogy bár nem úgy mosok, mint ők, de a ruha tisztán kerül ki a kezemből. Végre is Weiss néni kiadta az utamat. Később hallottam, félt, hogy a gyümölcsös boltot vagy besúgom, vagy mégis részes akarok lenni a boltban. Azt a kegyet megnyertem, hogy a magamét még kimoshattam és a töltésen két fa közé feszített kötélre száríthattam, sőt a költői igazságszolgáltatást is megérhettem: ugyanis megtolták váratlanul a vonatot, és az egész szappanos lé Weiss néni képébe loccsant. Mindkét néni épségben élte meg a felszabadulást, Weiss néni portás lett Hévízen, de korán meghalt, Steurer nénivel később találkoztam Zalaegerszegen, fuvaros volt.

Október 6-án fordult egyet a kerék. A hírek szerint Mezőtúr felől tört északra a szovjet hadsereg, át kellett kelniük a Tisza túlsó partjára. A híd úgy ahogy készen volt ugyan, de valamely csigalépcsőn meg-megszorulva folyt az átkelés. Ott egy hajtányra Gál szakaszvezető mint egy cészár felkapaszkodott, a fiatalok könnyű szerrel eltolták valamelyik tanyára. Nem volt könnyű megtalálni a szétszórt tanyák közt a mi szakaszunkat, de a jó pusztaiak minden zúgolódás nélkül állták, hogy elfoglaljuk csüreiket, magtáiraikat. A mosoda igen távoli tanyára került. Felállítottuk a katlanokat, megfőztük az első rántott levest az új helyen. Másnap, 7-én reggel fát aprítottam, elláttuk a konyhát, a reggelit kiosztottuk, embereink kivonultak a hídhoz, immár a túloldalon. Hanem minduntalan riadó volt, bomba nem esett, a csűr ajtajába húzódtunk, bár a tanyaiak szívesen hívtak a pincébe. Óránkat még Kőszegen elszedték, de úgy 10 óra lehetett, amikor egy pár német lovas dobbant be az udvarra; se szó, se beszéd, katlanunkból kiszedték a tüzet, és egy magukkal hozott nyársra húzott nagy darab húst kezdtek forgatni. Főszakácsunk, nagykanizsai fűszeres, aki nagyon szófukar volt, felém megvető gesztust csinált és odaszólt: „bűdös”. De az Alcsi-pusztán sem fejezte be pályafutását; egy újabb lovas jelent meg és pár szó odavetése után nemcsak ő, hanem a korábbiak is lóra kaptak és a nyársra húzott hússal együtt elvágattak. Főszakácsunk nagy kiabálással credit utánuk, maga gyártotta németéggel üvöltötte „Gabel unser”, azaz a villa a miénk. A németek ugyanis vámot vettek, vitték a nagy villánkat. De hiába volt a nagy igekezet.

Helyreállítottuk a katlanokat. Most azonban különös látvány tárult elém. A Tisza felül mintha nagy sereg teknősbéka loholt volna a partról a száraz felé. Ahogy közelebb bukdácsolt a menet, vettem ki, hogy munkaszolgálatosok görnyedve a tömött hátizsák alatt: menekülnek. Hamar megjött a híre, lövik az oroszok a partot, Mezőtúr is elfoglalták már. Hamarosan ugyanezzel a hírrel visszajöttek a mi embereink is. Megkapták az ebédet, szétszóródtak. Ennyire közel sem voltunk még a harchoz. Mint ilyenkor természetes, mindenki javasolt, várjuk be a Tiszán átkelő szovjet csapatokat,

addig bújjunk meg. De hol? Mások tudni akarták vezetőségünk véleményét. Hadnagyunk, őrmesterünk eltűnt. Végre nagy nehezen híre járt, hogy a hadnagy bement Szolnokra utasításért. Parancsok röpködtek a levegőben, ismeretlen forrásból hogy vonuljunk a város felé egy országút mellé. Kocsira raktuk a katlanokat, a lisztes zsákokat, az aznap vételezett krumplit, egy másik kocsira a fehér karszalagosok elhelyezték ládikáikat, én is felraktam a retyerutyámat. Végre megjelent őrmesterünk, minden kérdezősködés előtt elzárkózott, megparancsolta, hogy mindenki egy ásót vegyen magához. Tovább vártunk. Sötétedett. Robbantások zaja hallatszott a város felől, majd nagy füst, azt mondták, a repülőteret elpusztították a magyarok. Leszállt az est. Elin-dították a menetet a sötétben: a várossal ellenkező irányban meneteltünk, útkereszte-ződésekkor hangos vita a vezetőség részéről. Mehettünk már jó órája, mikor letértünk a jó útról. Fent a világító golyók, szétpukkanó srapsnek a távolban; tragikus szüreti mulatság, morzsolgattam magamban, de aligha jártunk úton, rengeteg gödrön keltünk át, fel-le. Gondoltam, hogy ha épségben hazakerülök, megírom Kogutovitznak, a térképésznek, hogy az Alföld épp nem sík. Irányzódás? Valami csekély fény az előttünk haladók csajkájáról, amelyet a hátizsákjukra erősítettek. Éjfélre járhatott az idő, mikorra felkelt a hold. Fáradtan vánszorogtunk előre; ahogy az emberek a vállukra támasztották az ásót, árnyékuk úgy festett, mintha francia gránátosok volnának, az ásó árnyéka tűnt fel kucsmanak. Végre feltűnt egy falu, tökéletes némaságba sülyedt, a mieink az árok szélén leterítették pokrócukat, azon dültek el. Kerestem a fehér karszalagosokat, a málhás kocsit, sehol, nem hagyták el a műutat, remélték, hogy orosz csapatra bukkannak. Én meg itt álltam minden nélkül, vékony viharkabátban, a rajtam levőn kívül semmim. A puszta földre nem akartam feküdni, hát csak ácsorogtam, a szélbe is kúdtak rögtön. De az tréfadolog volt, mert az egyik szakaszevezető a háta mögé lopózkodott és befogta a szememet, amin azután társai jókat röhögtek. Egy óra múlva tovább meneteltünk a holdfénynél. Elértünk a Zagyvához, majd Újszászra. Örvendetes parancs jött, le kell tenni a sárga, valamint a fehér karszalagot, és keresse mindenki magának fekvő helyet, ahol tud. Igaz, hogy enyhe volt az éjszaka, de ki-ől kérjek kölcsön takarót? Viszont takaró nélkül éjjeleni sem látszott nagyon kívánatosnak. Kapóra jött régészeti tudományom, egyik kertben szénaboglyát láttam, üreget vájtam bele és mint „zsugorított csontváz” elhelyezkedtem. Jól aludtam és reggel arra ébredtem, hogy a gazda szidja apánk istenét, mert mások is össze-vissza túrták a boglyákat.

Szép napos őszi nap ígérkezett. A vezetőség eltűnt. Szalag nélkül mintegy szabadon járt-kelt az ember, de persze koszt sem volt, hiszen a katlanokkal a szakácsok is elbolyongtak. A falubeliek egyrésze elmenekült. Megpróbálkoztam egy pékboltban véletlenül megmaradt kenyérjegyeimmal, beváltották. Vevők mondták, hogy a szovjet sereg megállt a Tiszánál, az újszásziak mind többen visszatérnek. Mind jobban kezdtem érezni a reménytelenséget az elveszett holmi és a már összekovácsolódott bajtársak miatt. Eljutottam a romantikus templomhoz; nem találtam benne más érdemlegeset, mint két Szoldatjcs képet.

De ugyanakkor kereszteltek meg egy kisiút (vagy lánykát?), így lettem 1944. október 9-én véletlen tanúja egy keresztény cselekedetnek. Kényeremet eszegettem az újszászi utcákon, itt-ott bajtársakkal is találkoztam, nem voltak jó híreink és estefelé (korán sötétedett) tudtuk már, hogy nekünk alaposan besötétedett. Az állomáson ugyanis áll egy vonat, amely összeszedi a szétszóródott munkaszolgálatosokat. Ki is vonultunk a vasútra, de szó sem volt beszállásról. Az alkonyban egyszerre csak nagy aradalordítás: megjött a málháskocsi és a bajtársak. Egyfolytában vagy 50 km-t tettek meg, reménytelenül eltévedve, északra a Tiszától, így nem tehettek okosabbat, mint visszatérni. A szakácsok ugyan el voltak csigázva, de felállították az egyetlen katlant, seha senki nem kérdezte, hogyan tűnt el a többi, meg az élelmiszerek, de kávé volt.

Hívatásomhoz képest nekem jutott a feladat, hogy vizet szerezzek, az állomás kútjánál sorba álljak, de bár az egyik pergő nyelvű szakácsbajtárs odajött sürgetni, alaposan összeakasztva a tengelyt az egyes várakozókkal, végre is bementem a faluba az első parasztházba. Igen érdekelték most már a kutak, itt Újszászon olyanok voltak, hogy a földben az akna lefedve négyszögletes vaslappal, felette lógott a lánc, amire erősítette az ember a vödört, alig egy méterre már volt víz. Örültem neki, hogy kivettem magamért a vízszedésben, friss erőben hurcoltam a kávéfőzéshez a vizet, de jött a parancsolat: bezállni a vonatba. Nyitott, de magas falú francia teherkocsikat kaptunk és bár több bolyongó munkaszolgálatost is hozzánk csaptak, elég hely volt, egyébként az 50 km után parányi helyen is elaludtak volna a bajtársak. Leszállt az éjszaka is, a vonat álmunkban hagyta el Újszászt és ezzel rabságomnak egy havi szakasza zárult le jó és szomorú élménnyel és amely fölé ezt a címet írhattam: J á s z k u n s á g .

Csatlái Endre

Megjegyzés

Rabságom további állomásai Érsekújvár, a Csallóköz, végre Sopron mellett 9 km-re Kópháza, itt szabadultam fel 1945. március 31-én. Az utolsó három hónap gyötrelmes volt, 42 kilóra fogytam, megsüketültem. Az első 6 hónap, beleértve a jászkunsági időszakot, amíg a honvédség kereteihez tartoztunk, olyan volt, hogy ha tudtuk volna, hogy a végén megtaláljuk otthonunkat, szeretteinket, keményebb katonáskodásnak tűnt volna fel. Ez azonban nem volt általános tünet. Hadnagyunk, Meszlényi Jenő, civil életben tanító, őrmesterünk, Hegyi János emberségek voltak, a keretlegényekkel is ritkán volt baj. Tapasztaltuk, hogy a szomszédos századoknál gyakran a tiszték is durvák voltak, ugyanúgy a hozzánk érkező felülvizsgáló közegek. Hegyi Jánost ugyan a háború után feljelentette egy-két bajtárs, de a többség nem vallott ellene, fementették, a hadnagy ellen nem emelkedett egy rossz szó sem.

Társaink közül Karczag megbújt Szolnokon, tovább nem volt velünk és egy Polgár János nevű fiatal orvosnövendék is elrejtőzött szolnoki rokonainál, ha nem családóm, Csépán OTI-főorvosnál. Az újszászi vándorlás közben eltűnt egy fiatal, igen értelmes, Blum Zoltán nevű nyomdászsegéd, aki nyíltan hangoztatta, hogy kommunista, többet nem hallottunk róla, viszont egy Pollák Imre nevű keszthelyi szabó hasztalan igyekezett az oroszokhoz férkőzni, fogságba került, de a háború végével hazavergődött. Gál szakaszvezető egy később részegen elkövetett atrocitás miatt két évi börtönt kapott. Egy epizód, amely jellemző volt a fasisztákra. Újszászon az állomás közelében várakoztunk, mi lesz. Valami liget közelében üldögéltünk az árokparton, nem tudtuk, mi lesz a sorsunk. Egy Kertész nevű bajtárs, fiatalabb ember teljesen fehér hajjal és Goethere emlékeztető fejjel, vitalkozott egy Spígel Zoltán nevű bajtárssal, aki meglehetősen bolondos fiatalember lévén, hamar méregbe gurult. Kötekedés közben valami olyant mondott Kertésznek, hogy az arcul legyintette. A hátuk mögött ment el egy német őrnagy. Ennek sem volt fontosabb dolga akkor, mint ezt a fegyelem ellen volt cselekedetet megtorolni, előszóltatta őrmesterünket és ráparancsolt, hogy Kertészt köttesse ki. Őrmesterünk gúzszt vett magához, hívta orvosunkat és hátra-hátra pislantva vitte be a ligetbe Kertészt, közben rögtön a fülébe súgta, rögtön mimeljen ájulást. Az őrnagy csak annyit látott, hogy az őrmester kiköti az áldozatot, ment tovább. Engem az ájulás környékezett, egyszerre csak valaki vállon csap, Kertész volt; ő mondta el a dolgot nekem. Mihelyt gúzsba kötötték, úgy tett, mint aki elájul, és ezzel az őrmester rögtön viszaküldte mellém az árok szélére.

JEGYZETEK

1. A fegyelem meglazulására jellemző volt az is, hogy a teherkocsi ajtaját nyitva lehetett tartani az állomásokon, míg pl. mikor július elején Kőszegről Rettegre vonatoztunk, szigorúan ellenőrizték, állomásokon minden kocsi zárva van-e. Sőt azt sem kifogásolta senki, ha valaki egyik kocsiból átment egy másikba. Egy egész délelőttöt töltöttem magam is a szomszédban. Az egyik sarokban összerakták a hátizsákokat és pokrócokat, a bajtársak egy része mintegy hegyoldalon heverészett és igen mulatságos történeteket mondtak el abban a reményben, hogy egyszer könyvalakban megírom a viselt dolgainkat. Voltak, akik számígtatták, hogy kiugrás esetén mennyi utat kell majd gyalog megtenni hazáig.

2. Azt hittem, a melo szó a német Melone = dinnye rövidítése. Nem is fogtam túlzottan melléje, Heves megye híres dűnyyéjével éppen nem volt távol. Századunk négy szakaszra oszlott. Az elsőben a zsidóknak minősített keresztény vallásúak voltak, mintegy 35-en, a másik háromban, ahogy mondtuk aktív zsidók. A szakaszok parancsnoka sokszorosan dekorált első világháborús tiszt, ezeknek nem kellett dolgozni, de kivonulásnál és a munkahelyen ők felügyeltek. Az első szakasz parancsnoka Kun Nándor, építési vállalkozó Keszthelyen, később megszökött és az andócsi ferences kolostorban rejtőzködött. Vakhirre kiment onnan Keszthelyre, a fasiszták megilykolták, ugyanúgy helyettesét Hainbuer Gyulát, a munkásvezér unokafivérét is Szombathelyen a nyilasok. A többi szakaszparancsnok közül Róna Ferenc Budapesten él, Naményi Ignác Angliában, ...Ernő Mauthausenben pusztult el.

3. Rettegen is vízholdó voltam, de a bajtársakat itattam, reggelente pedig tejet vittem az egyik szakaszparancsnoknak és egyes jóbarátomnak. Rajtam kívül volt még négy vízholdó, de nem sok hasznát látták nekik. Azt a körülményt, hogy vízszerezés ürügyén szabadon jártak-keltek a faluban, üzlethezre használták, a szomjasok, sőt a szomszéd román munkaszolgálatosok is rám maradtak.

4. Meszlényi hadnagyunk egy alkalommal kiment a munkahelyre, engem kérészt, hogy hírlól adja, városom kormányzóí kegyelemre terjesztett fel. Épp valahol mesziről hordtam a vizet, akkor hadnagyunk arra a kijelentésre fakadt, ő inkább felakasztaná magát, mintsem ilyen munkát kényszerítsenek rá.

5. Rettegen tapasztaltam, hogy a román nincstelenek jólelkűek, bár nagyon durván viselkednek. Mikor pl. valami dühöngő keretlegény elől elrejtettek, ugyanakkor majdnem letépték rólam a ruhát, hogy mennyiért adnám el. Munkaszolgálatosnak nevezték őket is, de korántsem voltak rab-sorban, mint mi. Épp ezért a kiugrás, augusztus 20. után mint használható munkásokot, elvitték őket. Szivettéző jaggatás, sírás hangzott át hozzánk szomszédos táborukból. Az apr szó vizet jelent.

* * *

Az 1968-ban papírra vetett visszaemlékezés egy munkaszolgálatra hurcolt kisember ide-oda hányódása egy munkaszolgálatos században, 1944 nyár végének vészterhes napjaiban. Éppen az eseménytelensége, pátosz nélkülsége enged bepillantást a kor és e sajátos világ mindennapjaiba, s közben — ez már történelmi dokumentáció a Jászkszűség számára — megőrökíti a korabeli Szolnok környéki tájat bombatölcséreseivel, romjaival, szétlött állomásaival, s itt-ott felbukkanó egyszerű embereivel. Érdekes dokumentuma annak, hogy c — számunkra kedves — tájat hogyan látta 1944-ben egy keresztül hajszolt idegen. A csaknem negyedszázad eltelte és Csatkai Endre Kossuth-díjas művészettörténész mélységes humánuma emberséges humorú írássá oldja a kegyetlen idöket.

Ezért tartjuk szükségesnek azt, hogy néhány illusztrációval kiegészítsük ezt a remek írást. A mellékelt szürrealista vázlatokat a mártírhalált halt Ámos Imre vetette papírra 1944 nyarán Szolnokon, amikor munkaszolgálatosként erre hurcolták. A háború borzalmait, a pusztulást szörnyűségeit átél művész a valóságot örökítette meg döbbenetes erejű vázlataiban. (Szerk.)

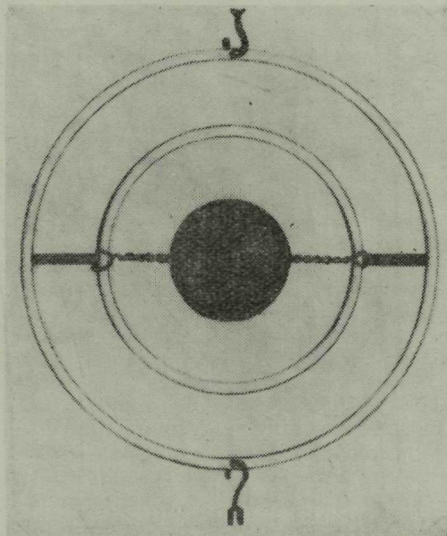

Az újító mozgalom néhány kémiai vonatkozású eredménye Szolnok megye középiskoláiban

Napjaink egyik jellegzetessége, hogy az élet különböző területein szinte mindenki azt akarja, hogy munkája minél eredményesebb legyen. Így van ez a tanítás munkájánál is; a tanárok közül igen sokan törekednek arra, hogy tanítványaik minél könnyebben sajátítsák el azt az anyagot, amely a korszerű műveltséghez, vagy szaktudáshoz feltétlenül szükséges. — Az eredményesség érdekében sokan egy lépéssel előbbre is mennek: a problematikusabb anyagrészek tárgyalásának megkönnyítésére új és ötletes szemléltetőeszközöket terveznek és dolgoznak ki. — Így van ez a mi megyénkben is. Az iskolákat járva sok értékes, új és újszerű szemléltetőeszköz tűnik szemünkbe. Ezek közül szeretnék most néhány olyat bemutatni, amelyek kémiai vonatkozásúak és amelyekkel megyénk középiskoláiban találkozhatunk.

Eszköz az atomszerkezet dinamikus szemléltetésére. Az atomszerkezet tanításánál nem könnyű a tanulókkal elképzeltetni azt, hogy az elektronok pályái elektronhéjat, vagy elektronhéjakat adnak. Ezt a nehéz elképzelhetőséget csak problematikusabbá teszi az atommagok, illetőleg elektronhéjak körökkel szokásos ábrázolása. — Pedig az atomszerkezet tanításakor könnyen alkalmazhatunk térbeli és dinamikus szemléltetést, mert a jugoszláv gyártmányú „Rotációs sztereometria készülék” némi módosítással lehetővé teszi ezt. — Ha egy kört megforgatunk, áttetsző gömbháját kapunk. Ha a kör középebe megfelelő felfüggesztéssel (pl. fekete vékonyabb dróttal a forgástengelyre merőlegesen) poliuretánhabból, vagy habosított polisztirolból készült golyót rögzítünk (atommag), a megforgatás után a hidrogén atommodelljét kaphatjuk. A két elektronhéjas atom szerkezetet úgy mutatjuk be, hogy az 1. ábrán látható, huzalból készített két koncentrikus, egymáshoz rögzített kört for-

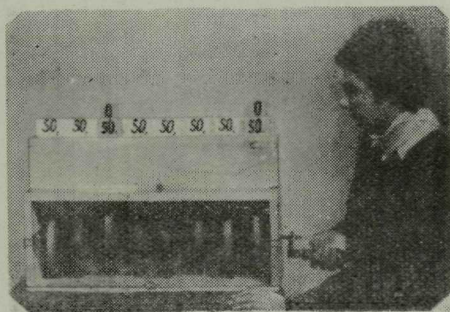
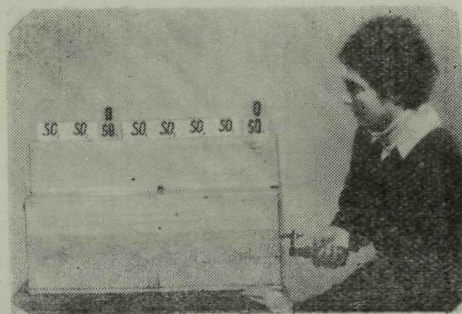
1. ábra

gatunk meg. Az atommag szerepét itt is az előbb említett golyó tölti be. — A leírt szemléltetés természetesen csak egy atommodell megközelítése középiskolai szinten, amelyet megfelelő magyarázattal alkalmazhat a tanár (pl. az atommag és a héjak arányos beállítása stb.). — Ezt az újítást a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban dolgozták ki. Megyénkben, de azon túl is szívesen alkalmazzák a középiskolák tanárai.

Készülék a kémiai egyensúly dinamikus szemléltetésére. — A középiskolai kémia anyag egyik szép és érdekes része a megfordítható kémiai reakciók ill. a kémiai egyensúly fogalmának megtanítása, bár nem mindig könnyű tanítványainkkal elképzeltetni azt, hogy a kémiai egyensúly hogyan alakul ki, illetőleg hogyan módo-

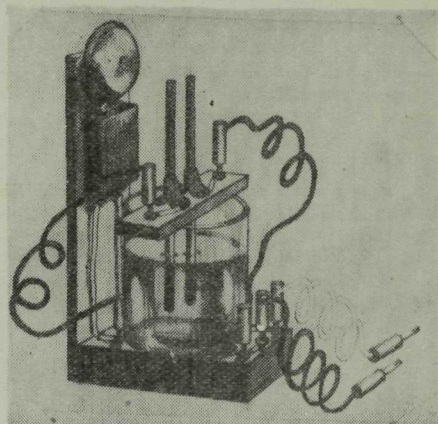
sul a különböző tényezők hatására. E fogalom megértését igen megkönnyíti az itt bemutatott készülék (2. és 3. ábra). Lé-

2. és 3. ábra

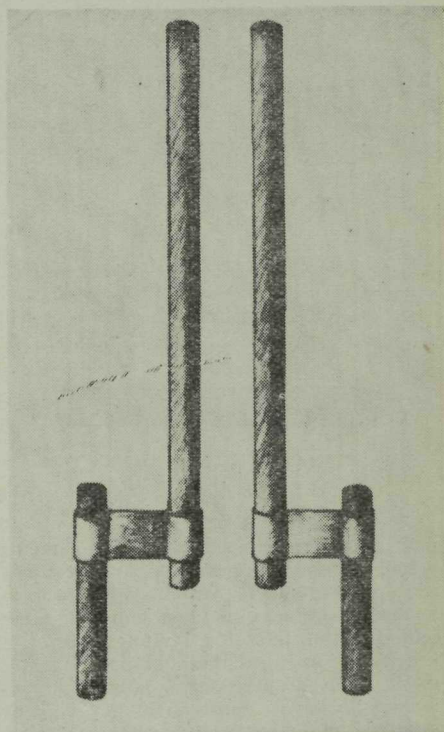
nyegében ez egy olyan fadoboz, amelynek felső részében az éppen szemleltezésre szánt egymásra ható és keletkező anyagok vegyjeleit illetőleg képleteit célszerűen kialakított falapokra erősítve helyezzük el, míg az első részben megfelelően kiképezett, korongokkal ellátott, kézzel megforgatható, könnyen cserélhető tengely kap helyet. A tengelyen elhelyezett fakorongok oly módon kialakítottak, hogy forgatáskor mindig azonos számú falapot emel magasabbra a többinél, de mindig más és más helyen. Ezzel a szemlélőnek az a benyomása, hogy jelen esetben 8 molekula közül mindig csak kettő-kettő bomlik el. Természetesen olyan tengely is kiképezhető ahol nem 6:2 az egyesülési, illetőleg bomlási arány, hanem annyi, amennyit éppen bemutatni akarunk. — Az újítás a szolnoki Gépipari Technikumban készült el.

Készülék az elektrolitok viselkedésének tanulmányozására akusztikus módszerrel (4. ábra). A középiskolai kémia tanításnál az

4. ábra

elektrolitok viselkedését általában izzólámpával, vagy árammérővel vizsgáljuk szén elektrodák alkalmazásával. Az anyag átismétlésénél azonban az a helyes, ha ugyanazt a törvényszerűséget igazoló, de más jellegű kísérleti eszközt alkalmazunk. — Az itt bemutatott készüléken elektromos

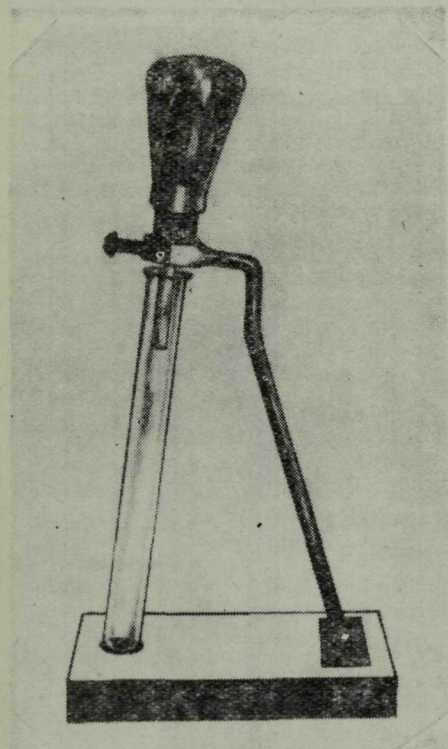

5. ábra

csengő jelzi különböző erősséggel az elektrolit tulajdonságait. E kísérleti eszköznél újat főként a sajátosságosan kiképezett elektródák jelentenek (5. ábra), mert segítségével az elektróda felületek és távolságok igen könnyen tetszésszerűen szabályozhatók. (Verseygy Ferenc Gimnázium, Szolnok.)

Készülék a szilárd széndioxid előállítására. Segítségével autoszifon patron felhasználásával igen könnyen szilárd széndioxidot lehet előállítani, de emellett a szublimáció fogalma, illetőleg az a törvényszerűség, hogy a gázok kiterjedéskor a környezetükből hőt vonnak el jól szemléltethető. — Az itt közölt készülék (6. ábra) egy

6. ábra

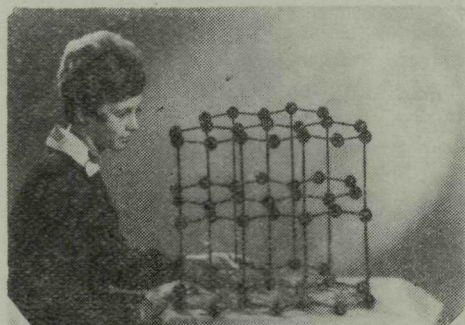
már régebben leközölt szemléltető eszköz bizonyos előnyökkel rendelkező módosítása (szilárd konstrukció, tanulók által vasipari vonatkozású tanműhelyben könnyen elkészíthető stb.) tetszetős kivitelezésben. E készüléket az újító mérnök tanár nemcsak módosította és kivitelezte, hanem tanmenetbe illesztve tanítványaival nagyobb számban el is készítette, biztosítva ezzel azt, hogy meggyénk minden középiskolája

kaphasson belőle (Mészáros Lőrinc Gimnázium, Jászapáti).

Eljárás a kristályrácsok nagyszámúban való előállításához. A középiskolai kémia oktatásban az atom-í az ionl, a molekula és a fémrácsokat említjük meg. Ezek a rácsok a kémiai szertárakból általában hiányoznak, vagy ha egyik-másik meg is található, vagy gyenge kivitelben, ideiglenes jeleggel készültek csak el. A török-szentmiklósi Bercsényi Miklós Gimnázium egyik kémia tanára dolgozott ki egy olyan eljárást, amelynek eredményeként meggyénk összes középiskoláit e kristályrá-

7. ábra

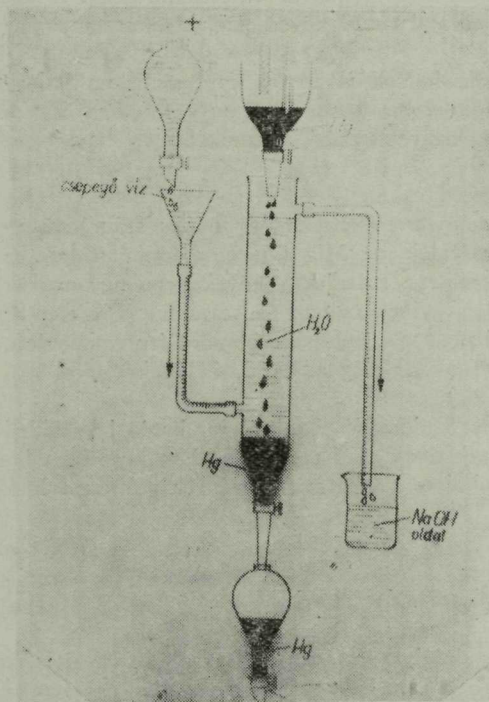

8. ábra

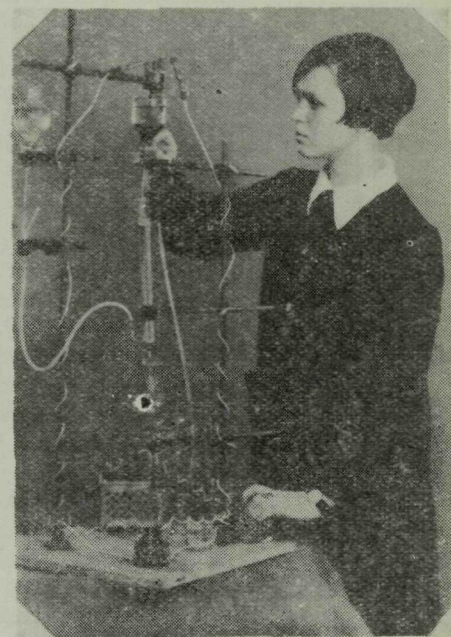

csokkal látják el. Tömeges előállításuk csak nálunk folyik. Jelenleg a konyhasó (7. ábra) és a grafit (8. ábra) kristályrácsa gyártódott már le. A kristályrácsok igen erősek, tet-szetősek és sok évre biztosítják az ezen a téren szükséges szemléltetés lehetőségét.

Modellkísérleti készülék a higanykátó-dos NaOH gyártás bemutatására, különös tekintettel az ellenáram elvére. — A hi-ganykátódos NaOH gyártást többféleképpen lehet szemléltetni, d az ellenáram elvének alkalmazását és bemutatását ezek a kísér-letek mellőzik. Ismeretes ugyan egy kísér-let ahol az ellenáram elvének bemutatása is lehetséges, de az az eljárás túl sok előkészítést kíván. Ezért volt szükség egy olyan kísérlet kidolgozására, ahol közismert és könnyen fellelhető üvegfelszereléssel a szemléltetés elvégezhető. — A kísérlet lé-nyegét a 9. sz. ábrán áttekinthetjük A hi-

9. ábra

10. ábra

Az itt bemutatott újításokkal megyénk középiskoláiban folyó kémia vonatkozású újítási munkába csak bepillantást kíván-tam nyújtani. Mindenképpen az lenne a helyes, ha maguk az újító kartársak is tö-rekednének eredményeik közzétételére, hogy ezzel munkájuk eredménye közkin-csé legyen. Megkönnyítenék ezzel a tani-tási és tanulási munkát egyaránt.

Kovács Gyula

Felhasznált irodalom:

- Pafféri Elemér: Az atomszerkezet dinamikus szemléltetése. — A kémia tanítása, 1937. 3. sz. 187. oldal.
 Szőnyi Sándor: Szilárd széndioxid előállítására alkalmas készülék — A kémia tanítása, 4. sz. 126—127. oldal.

Takarmánynövények termesztése és a talajerő növelésének fontossága a Jászságban

A homoktalajokkal rendelkező termőterületeken a termelés két olyan adottságával kell számolnunk, melyek biztosítása csak következetes munkával valósítható meg. E két adottság a talajok gyenge termőképessége és ami ebből következik, a takarmányhiány (mennyiségileg és minőségileg egyaránt).

Jászberénytől délre futóhomok, gyengén humuszos homok és csernozjom jellegű homoktalajokat találunk kisebb nagyobb foltokban. A humuszréteg vastagsága és a humusztartalom ennek arányában változik, nagymértékű termőképesség ingadozást vonva maga után.

Szolnok megye évelő pillangós takarmánytermő területe, az összes szántóterületnek 13,8 százaléka, ebből a lucernára 13,2 százalék jut. Míg a lucerna termőterülete az elmúlt 10 év alatt jelentősen 6,9 százalékról 13,2 százalékra növekedett, ugyanakkor a kataszteri holdankénti átlagtermés az 1940. évinek csupán 62 százaléka. Figyelembe véve, hogy a mezőgazdaság műtrágyaellátottsága 1940 évtől a többszörösére emelkedett, a fenti termésátlagok csökkenése elsősorban talajerőgazdálkodási hibákra utal. (A csökkenés oka elsősorban az aranka! – Szerk.)

Takarmánygazdálkodás szempontjából, Szolnoktól északra Jászberényig, sokkal rosszabb a helyzet, mert e térségben helyezkednek el a tápanyagokban kevésbé ellátott vagy ellátatlan talajok. Éppen ezért szükséges a takarmánynövények termesztésének vizsgálata a tápanyagpótlás szempontjából.

1. Talajerő növelése

A meszes, gyengén humuszos homoktalajokon a szerves trágyák kiegészítésére és pótlására a kétéves fehérvirágú somkóró a legalkalmasabb. Erre alkalmassá teszi gyors, erőteljes növekedése, fejlett gyökérzete, nagy zöldtömege.

A kimutatott talajvizsgálati eredmények szerint e talajok felvehető tápanyagtartalma csekély. Nitrogén és foszfor tápanyagban a talajok ellátatlanok, míg kálium a talajok kisebb részénél közepes értékeket, a nagyobb részénél ellátatlanságot mutat. A fentiek alapján a trágyázás minden formájára szükség van, hogy a talajertőt mihamarabb egy optimálisabb szintre emelhessük. A jászberényi kísérletek tanulsága szerint a somkóró első évi trágya hatása, valamint a második évi gyökér hatása egyaránt kedvező eredményeket ad. Kimondottan zöldtrágyának használva rendszerint az első évi alászántás az indokolt. Az első évi hatást őszi árpánál és dohánynál mér-

tuk le. Az őszi árpa somkóró elővetemény után 315 kg/kh terméstöbbletet eredményezett, szemben cukorcirok, kukorica előveteménnyel. A dohány termesztésénél a következő hatás mutatkozott.

Dohány-minőség (osztály)	Somkóró elővetemény után		Kalászos istállótrágya	
	+100 kg kálisó (40%-os)		+200 kg kálisó (40%-os)	
	q/kh	%	q/kh	%
I.	8,04	20,10	4,33	10,—
II.	10,78	26,90	12,37	28,54
III.	21,28	53,—	26,61	61,46
Összesen	40,10	100,—	43,31	100,—

A kalászos után végzett istállótrágyázás hatására több termés mutatkozott, de főleg a III. osztályú dohánynál. A somkóró zöldtrágya után az I. osztályú dohánytevélek mennyisége 10 százalékkal nagyobb volt, mely kisebb ráfordítás mellett, nagyobb jövedelmet is jelentett a gazdaságnak.

A talajerőgazdálkodásnak másik fontos részét képezi a műtrágyázás. A felvehető tápanyagok csekély voltából következik, hogy a műtrágyáknak kedvező hatása mutatkozik a kalászos, kapás és takarmánynövényekre egyaránt. E kézirat keretében a takarmánynövényekre vonatkozó műtrágyázási megfigyeléseket írjuk le, elősegítve ezzel ezek termesztésének sikerét. A pillangós takarmányok (homoki lucerna, somkóró, vöröshere) termesztésére a teljes NPK műtrágyakeverékek bizonyultak a legmegfelelőbbeknek. A keverékben nitrogén műtrágya csak 12 százalékban szerepel, mely a kezdeti fejlődését segítő elő a Rhizóbiumok kifejlődéséig.

	Terméstöbblet	
	q/kh	Műtrágya %
NPK	12,6	10,3
NP	8,6	7,4
P	8,1	6,6
NK	7,1	5,6
N	-5,2	-3,6

Figyelembe véve a terméstöbblet és a műtrágya értékét, valamint hatását 3 évre számítva, 2–3-szoros megtérülési érték jelentkezik. A takarmánynövények leszántása után a műtrágyák értékesülése még kedvezőbbnek mutatkozik, egyrészt a gyökér és nitrogén hatás, másrészt a szerves kötések tápanyagának felszabadulása révén.

A talajerőgazdálkodás feladata, hogy a szerves (istállótrágya, zöldtrágya) és műtrágyázás optimális szintjének biztosításával a terméseredmények fokozatosan növekedhessenek. Ehhez megfelelő kiinduló pontot ad a megelőző talajvizsgálat, melynek a felvehető tápanyagokon kívül ki kell terjednie a legfontosabb talajtulajdonságokra is. Miután a jászberényi talajok felvehető tápanyagokban nagy részt ellátatlanok, a tápanyagok pótlása a termelés döntő fontosságú részét képezi.

2. A takarmánybázis elősegítése

Megfigyeléseink szerint a takarmánybázist elősegíthetjük a pillangós takarmányok területének növelésével, alkalmi keverékek termesztésével, a talajerő növelésével és a

takarmányok gazdaságos felhasználásával. Ezek közül a takarmány keverékek kérdésével és élettani hatásával foglalkozunk. Három pillangósvirágú növény termesztése a következő eredményt mutatta fel (3 év átlagában).

Megnevezés	Magában	Zöldtömeg q/ha		%
		Keverékben	Különbség	
Homoki lucerna	409,—	530,6	121,—	29,3
Somkóró	501,5	694,5	195,4	38,4
Vöröshere	298,—	388,—	90,3	33,—
Átlag	402,—	537,5	135,5	33,5

A takarmánybázis növelése érdekében érdemes a pillangósvirágú növényeket füvekkel való keverék vetésben termesztetni, mert jelentős 135,5 q/ha terméstöbblethez jutunk a fehérje-arány kedvezőtlenége nélkül.

Kísérleteinkben a három pillangósvirágú növényt csomós ebirrel termesztettük (2 sor pillangós és 1 sor csomós ebir váltakozó vetésével). A terméstöbblet nemcsak zöldtömegben, hanem beltartalmában is jelentős tápanyag mennyiséget képvisel.

Megnevezés	Terméstöbblet beltartalma q/ha	
	Fehérje	Keményítőérték
Somkóró	4,6	23,2
Homoki lucerna	2,9	13,3
Vöröshere	1,9	10,8

A kezdeti gyors növekedése révén a somkóró produkálta a legnagyobb zöldtermést, s ebben 4,6 q fehérjét és 23,2q keményítőértéket. A keverékekben is szűk a fehérje koncentrációt állapítottunk meg. Ez egyben azt jelentette, hogy kedvezően használhatjuk termelő (hús, tej) és növendék-állatok takarmányozására. A takarmányok felhasználásánál, a korai kaszálással alacsony nyérszrosttartalmat és kumarintartalmat, ugyanakkor kedvező emészthetőséget értünk el. A terméstöbblet beltartalmának fehérje és keményítőértéke alapján a következő tej mennyiségek termelését teszi lehetővé.

Somkórós keverék	9200 liter
Homoki lucerna keverék	5300 liter
Vörösheres keverék	3800 liter

Az előbbiekben kifejtett előnyök miatt a zöngé állapotú takarmányok biztosítására, külön vizsgáltuk a sarjadzást. Az első zöldtömeg lekerülése után három sarjűtermést kaszáltunk.

Kezelések	Első	Zöldtömeg q/ha		Összes
		Második	Harmadik	
		s a r j ú		
C	44,3	21,2	2,6	68
K	44,6	44,2	5,3	94,1
NK	51,7	37,4	3,2	92,3
P	39,2	43,1	10,0	92,3
PK	44,1	33,0	3,0	80,1
NPK	34,1	33,0	10,0	77,1
NP	42,2	27,0	4,0	73,2
N	27,0	36,2	7,0	70,2

A sarjadzásokra a kálium-műtrágya mutatkozott legelőnyösebbnek, külön és nitrogén-kiegészítéssel együtt. A káliumnak egy fontos szerepe van a protoplazma egész életfunkciójában és szintetizáló enzimek működésében, így a szénhidrátképzésben. A hajtásképződéshez is sok kálium szükséges, mert a tenyészcsúcsok fejlődő részeiben ion alakjában nagy mennyiségben van jelen és könnyen vándorol. A hajtásképződést illetve a sarjadzást a műtrágyázás akkor segíti elő, ha a kálium-foszfor adagolásánál a káliumé (hatóanyagban kifejezve) a vezető szerep.

A takarmányok életteni hatását hűsertés tenyészszüldők etetési kísérletével (77 napon át) mértük le.

Megnevezés	S ü l d ő f a l k a		
	I. sompkóró 1 kg	II. lucerna 1 kg	III. — —
Pépesített zöldtakarmány			
Sertésfalca db	30	27	28
Beállítási súly kg/db	30	32	35
Végsúly kg/db	70	69,5	69
Súlygyarapodás kg/db	40	37,5	34
Napi súlygyarapodás gramm	519	487	441
Súlygyarapodás %	117,7	110,4	100

A zöldsomkóró takarmányozását 30 cm magasságnál kezdtük és 50–52 cm-es magasságnál fejeztük be. A többi takarmányt is hasonló fejlettségi állapotban kaszáltuk. A somkóró kedvezőbb életteni hatása a benne kis mértékben levő kumarinnal magyarázható. Kis mennyiségben a vérbe juttatott kumarin fokozza a hasnyálmirigy nedv-kiválasztó tevékenységét, s ezáltal a takarmány értékesülése kedvezőbbé válik. Ezt a hatást fejti ki a zöldsomkóró etetése is. Ez arra hívja fel a figyelmünket, hogy a zsege állapotú, kevés kumarintartalmú, tápanyagban gazdag, jól emészthető somkóró eredményesen takarmányozhatjuk. A kérődő állatoknál a felfúvódás veszélyét vegyük figyelembe. A somkórós legelők alkalmasak termelő állatok, főleg juhok legeltetésére. A somkóróban levő fehérje rendkívül kedvező hatását a gyapjú növekedésére. Megfigyeléseink és méréseink szerint normál téli takarmányozás mellett, előtte 3–4 hónapi somkóró legelőn való legeltetés nagyban hozzájárult az anyák 6 kg db fölötti átlagos gyapjúhozamának eléréséhez.

* * *

Meszes homok- és gyengén humuszos homoktalajokon kiterjedtebben használhatjuk a somkórót, mert eredményesen használhatjuk takarmányozásra, zöldtrágyázásra. Takarmány- és magtermés után visszamaradó tarló- és gyökérmaradványra jelentős „gyökérrágya”-hatású.

A takarmánynövények tápanyagigénye nagy, a pillangósvirágúaké is, ezért a talaj felvehető tápanyagtartalma alapján lássuk el bőségesen tápanyaggal. (Kísérleteinkben 12,3 q/ha vegyes műtrágyát használtunk fel.)

A pillangós növények termőterületének növelése mellett, a takarmánybázis biztosítása érdekében természetünk pillangós takarmánykeverékeket, somkórós és egyéb pillangóssal dúsított legelőket.

A fenti kísérletek eredményének leírása támpontot ad olyan gazdaságpolitikai célkitűzések megvalósítására, melyek révén az állattenyésztés alapját képező takarmánybázis biztosítása könnyebbé válik.

Dr. Galgóczi József

Földtani kutatómunkák Szolnok térségében

Az egyhangú nagy síkságok tája a geológusok érdeklődését hosszú ideig nem tudta magára vonni. A felszín felépítése nem kínált olyan érdekességeket, mint amilyenekkel hegyvidékeken találkozunk, ahol a rideg kőzeteket impozáns redőkbe gyűrve, vagy éles törésekkel elszabdalva találjuk és ősrégi élet nyomai mutatkoznak a rétegekbe zárt kövületekben. Ásványkincsek sem csábítottak kutatásra, mert a laza üledékekkel feltöltött síkságokon néhány téglagyár hasznosította az agyagot, esetleg egy-egy homokbánya, vagy kőzvegben kínált – nem nagy értékű – nyersanyagokat.

Ez a helyzet ma megváltozott. A síksági területek és a laza üledékekkel feltöltött nagy medencék az érdeklődés homlokterébe kerültek. Ennek legfontosabb oka a vízbeszerzés. A száraz nagy síkságokon a települések fejlődésének elsőrendű feltétele a mélysegi vizek feltárása és hasznosítása. A mélysegi vízkészletek csak geológiai kutatással ismerhetők meg. A másik ok az építkezések fejlődése. Nagy területekre kiható építkezések (vízlecsapoló hálózatok, öntözőrendszerek, vízvezetékek és csatornák, elektromos vezetékek, gáz- és olajvezetékek, út-, vasútépítés, ipartelepek, településtervezés és rendezés) a terület felszínközeli földtani viszonyainak részletes feltárását kívánják meg. A harmadik ok az, hogy a nagy medencék néhol olaj- és gázkincsben is gazdagok és a nagy mélységben rejlő energiahordozók feltárása csak igen alapos földtani és geofizikai kutatással biztosítható.

Szolnok környékének földtani kutatását mindhárom szükséglet előmozdította. A város vízellátását ugyan a Tisza folyóra alapozták, de több mint 60 ártézikút szolgálja a háztartási és ipari vízellátást, vagy szolgáltat meleg fürdő- és gyógyvizet. E kutak mélysége általában 100–300 m körüli, de van jó néhány 1000 m-t meghaladó mélységű is. Szolnok megyében a vízkutató fúrások száma 1800 fölött van, a működő ártézikutak száma 1200 fölött. Ezeknek a kutaknak a teljesítőképessége és a hálózat fejlesztés a mélysegi viszonyoktól függ.

Az építkezések szempontjából Szolnok fontos helye az Alföldnek. A nagy síkság egyik legfontosabb vasúti csomópontja, műutak és vezetékek átkelő helye a Tiszán, szomszédságában jelentős öntöző rendszerek működnek, ipara fejlődőben, a város maga most indult el a tervszerű fejlesztés és építkezés útján. Ez a fejlesztés a kulturális intézmények: iskolák, könyvtárak, múzeum, helyi sajtó, színház, művészeti intézmények fejlesztését is magában foglalja, így a tudományos kutatás szervezését és támogatását is.

Az alföldi medence nagy mennyiségű földgázt és olajat tárol. A kutató üzemek központja Szolnokon van. A város környékén is működik néhány gáz- és olajtermelő kút. A vezetékek kiépítése folyik. Az alföldi medence mélyének megismerését a szénhidrogénkutatásnak köszönhetjük. A kutatás Szolnok környékén 1000 m magas mezozóos alaphegység kiemelkedéseket mutatott ki a 2000–3000 m mélységű medencealapzatról. A fiatal laza üledékekkel eltemetett hegyvidék a medence vízföldtani viszonyaira is fontos kihatással van.

1964-ben a Magyar Állami Földtani Intézet az Eötvös Loránd Geofizikai Intézettel közös programot dolgozott ki az Alföld földtani viszonyainak a felszíntől a medence mélyéig ható kutatására. Ezt a kutatást, amelyet a Kőolaj- és Gázipari Tröszt is jelentősen támogat, Szolnok környékén kezdték meg. A kutatások eredményeképpen elkészült egy 21 lapból álló földtani atlasz. A lapok többsége építésföldtani vonatkozású és a felszínközeli viszonyokat ábrázolja. A vizkutatásban legnagyobb jelentőségű az a 14 mélységi vízfigyelő kút, amelyet a földtani feltáró fúrások felhasználásával építettek ki, s amelyek 50–300 m mélységekben elhelyezkedő vízadó rétegekben mutatkozó nyomásviszonyok észlelésére szolgálnak. Legfontosabb a kengyeli kúttelep, ahol 3 egymás alatt elhelyezkedő vízadó réteg (52–61 m; 171–177 m; 305–314 m) vízének nyomásváltozásait észlelik 3 külön kútban.

Ezek a megfigyelő kutak az elsők az országban, ahol a nagy felszínalatti víztermelő helyektől távol a laza üledékek vízadó rétegében végbemenő természetes dinamikus változásokat észlelik. A mélységi vízkészletek kiszámításához és a természetes utánpótlás folyamatának megismeréséhez e megfigyelések nélkülözhetetlenek.

A fúrások feldolgozott anyaga arra is módot ad, hogy a földtani negyedkor, tehát a hozzánk legközelebb álló egy-két millió év eseménytörténetét megismerjük. Azokat a kéregmozgásokat, amelyek 200–400 m mélységű negyedkori medencéket hoztak létre ezen a területen és azokat az éghajlatviszonyokat, amelyek ez idő alatt a talajképződést és rajta a növényi és állati életet befolyásolták.

E munkálatok nyomán Szolnok és környéke a nagy magyar Alföldnek földtanilag legismertebb részévé vált. Az itt elért eredmények nemcsak országos jelentőségűek, hanem a negyedkor földtani ismereteinek tekintetében, valamint gyakorlati szempontból a laza üledékekkel feltöltött medencék mélységi víz-utánpótlódási jelenségeinek tanulmányozásában a kontinens egyéb területein is felhasználhatók.

Szolnok város múzeuma, a Damjanich Múzeum, örömmel fogadja az 1968. évi nemzetközi földtani kongresszus (International Geological Congress) magyarországi negyedkori kirándulásának résztvevőit a város és a múzeum falai között, és szívesen látná, ha a hazai látogatók éppúgy, mint a világ különböző részeiről eljött vendégek a magyar föld e jelentős darabjáról a földtani ismeretek mellett magukkal vivnének valamit az emberteremtette táj képéből is.

Dr. Rónai András

SZTELETPÉLDÁNY

Ára: 5 Ft

[The text in this block is extremely faint and illegible, appearing as a series of light grey lines across the page.]